

Makale Gönderim Tarihi: 16/12/2018 - Makale Kabul Tarihi: 28/12/2018

**YUSUF BAHRİ TATLIOĞLU (1878-1957):
SİVAS KONGRESİ YOZGAT AZASI, SON OSMANLI MECLİSİ MEBUSÂNI VE
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ YOZGAT MEBUSU,
SAMSUN İSTİKLÂL MAHKEMESİ ÜYESİ**

Hatice GÜZEL MUMYAKMAZ*

Öz

Yusuf Bahri Bey (Tatlıoğlu), 1878'de Yozgat Akdağmadeni'nde doğdu. Sivas Kongresi'ne Yozgat Temsilcisi olarak katıldı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda (1920) ve I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (1920-1923) Yozgat Mebusu oldu. Yozgat İsyanının teskinine memur edildi. Bu olaylarda ailesi ve mal varlığı zarar gördü. Samsun İstiklal Mahkemesine aza seçildi. Kırmızı ve yeşil şeritli İstiklal Madalyası aldı. II. Türkiye Büyük Millet Meclisi Seçimlerinde (1923) Yozgat Mebuslarının belirlenmesi ile görevlendirildi. Yozgat Belediye Başkanı Akif Bey ile aralarında çıkan bir ihtilaftan dolayı seçimden ve siyasi hayattan çekildi. Ömrünün kalan kısmını Akdağmadeni'nde ticaret ve çiftçilik yaparak geçirdi. Tatlıoğlu ailesi Celal Bayar'ın daveti ile Demokrat Parti'de yeniden mebus çıkardı. Bahri Bey, 1957'de Akdağmadeni'nde vefat etti.

Çalışma Milli Mücadele'nin önemli isimlerinden Bahri Beyi, arşiv belgeleri, Meclis Zabıtları, aile arşivinden ulaşılan evraklar ve ailesinden intikal eden bilgiler (aile hikâyelerini anlatan bir defter) ve sözlü tarihin de (torunları Emin Tatlıoğlu, yeğeni Güner Ağabeyoğlu) desteğini alarak tanıtmayı amaçlamaktadır. Kısmen de olsa Çapanoğlu İsyanında, kendisinin ve ailesinin yaşadıkları konu edilmiştir. O'nun mebusluktan ve siyasetten çekilmesine sebep olan süreç ve sonrasında hayatında karşılaştığı sıkıntılar aktarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yozgat, Akdağmadeni, Bahri Tatlıoğlu, Milli Mücadele, Çapanoğlu İsyanı, Sivas Kongresi, Meclis.*

**YUSUF BAHRI TATLIOĞLU (1878-1957):
A YOZGAT MEMBER OF SIVAS CONGRESS, A DEPUTY OF THE LAST
OTTOMAN PARLIAMENT AND YOZGAT DEPUTY OF GRAND NATIONAL
ASSEMBLY, A MEMBER OF SAMSUN INDEPENDENCE COURT**

Abstract

Yusuf Bahri Tatlıoğlu was born in Akdağmadeni, Yozgat in 1878. He attended to Sivas congress as Representative of Yozgat. He became Deputy of Yozgat in the last Ottoman Parliament (1920) and in the First Grand National Assembly (1920-1923). He was in charge of tranquillization of Yozgat rebellion. His family and property holding were damaged in those events. He was elected to the Independence Court of Samsun. He received Independence Medal with Red and Green Lane. He was in charge of determining Deputies of Yozgat for elections of the Second Grand National Assembly. He was withdrawn from the elections and political life because of a dispute between him and Yozgat Mayor Akif. He spent the rest of his life by trading and farming in Akdağmadeni. Tatlıoğlu family became deputy of Democratic Party by invitation of Celal Bayar. Bahri Tatlıoğlu died in 1957 in Akdağmadeni.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi A.B.D., hatice.guzelmumyakmaz@gmail.com.

This study aims to introduce Bahri Bey, one of the prominent figures of National Struggle, with the documents gathered from official archive, official reports of the Parliament, his family archives and information gathered from his family (a notebook explaining family stories), and with the support of oral history (interviewing with grandchildren Emin Tatlıoğlu and niece Güner Ağabeyoğlu). The study aimed to explain partially his and his family's experience in the Çapanoğlu Rebellion. The process that caused him to withdrawal from the deputy and the politics, and then difficulties in his life will be tried to convey.

Keywords: *Yozgat, Akdağmadeni, Bahri Tatlıoğlu, National Struggle, Yozgat Rebellion, Sivas Congress, Turkish Grand National Assembly.*

Giriş

Bahri Bey, Yozgat Sancağına bağlı Akdağmadeni kazasının ileri gelen ailelerinden Hacı Tatlı, İbrahim Hulvi Efendinin birinci eşi Yozgatlı Cevheri Ali Efendinin torunu ve Nabi Efendinin kızı Fatma Hanımdan olma üç erkek, üç kız altı çocukta ikincisi ve erkek çocukların en büyüğüdür¹.

1294 (1878) Akdağmadeni doğumludur. Rüstiye mezunudur². Dulkadiroğulları kökenli Ahmet Bey'in kızı Münire Hanımla evlenmiş ve beş çocukları olmuştur. Ailesinin arazisi ve çiftliklerinde tarım işletmeciliği ve kardeşi Faik Beyle kurdukları Tatlıoğulları Bahri ve Faik isimli bir ticaret firması ile bölgenin tarım ve hayvancılık ürünlerini İstanbul'a ulaştırmış, bölgenin ihtiyacı olan sanayi ürünleri ile şeker, gaz, petrol gibi ihtiyaç maddelerini İstanbul'dan getirerek bölgenin istifadesine sunmuşlardı³.

Babası Hacı Tatlı Efendi, Akdağmadeni'nde Reji İdaresi'nin Temsilci memuruydu⁴. 14 Ağustos 1916'da vefatı üzerine aynı görevi üstlenmişti (1916-1919). Bu görevi gereği ticari

Bu çalışmanın araştırma safhasında Tatlıoğlu ailesi ile irtibat kurmamı sağlayan Eczacı Mehmet Ali Çakır Beyefendiye teşekkür ederim. Çalışmanın gerçekleşmesinde en büyük desteği sağlayan Bahri Tatlıoğlu'nun torunu Emekli İnşaat Mühendisi Emin Tatlıoğlu Beyefendiye, ailesine ve dedesine ait bütün defter, belge, evrak, fotoğrafı şahsımsızla paylaşması sebebiyle teşekkür ederim. Torunlarından Emin Tatlıoğlu'nun ablası Emekli Uzman Sayıştay Denetçisi Alev Görür Hanımefendiye de çalışmanın varlığını öğrendikten sonra fotoğraf ve belge paylaşımı ile katkıda bulunması ve Haşim Tatlıoğlu'nun kızı Emekli Avukat Güner Ağabeyoğlu ile görüşmemi sağlaması sebebiyle ayrıca teşekkür ederim. Yanısıra Haşim Tatlıoğlu ve Bahri Bey ile ilgili görüşlerini paylaşarak katkıda bulunan Haşim Tatlıoğlu'nun kızı Güner Ağabeyoğlu'na teşekkür ederim.

¹ **Aile Arşivi, Soy şeceresi ve Ailenin hatıra ve önemli kayıtlarının aktarıldığı Defter.**

² Tatlıoğlu'nun doğum tarihi Meclise kendi el yazısı ile verdiği dilekçede 1293 olarak geçmektedir. Ailenin nüfus kütüğüne uygun olduğu da tescil edilmiş olan soy şeceresinde ve Milletvekillerine yönelik devlet yardımından faydalanmak üzere imzasıyla kayıtlı tutulan evrakta doğum tarihi 1294'tür. **TBMM Arşivi, Bahri TATLI HT 431_1_1., Aile Arşivi, Soy Şeceresi.**

³ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi 1919-1923**, C.3., TBMM Vakfı Yay.1995., s.979-980; **Aile arşivi, Aileye ait Defter.**

⁴ Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödemek amacıyla yapılan sözleşme gereğince Düyun-ı Umumiyye İdaresi'ne tütün ve tuz inhsarlarında gerekli değişiklikleri yapma ve tekel şeklinde yönetme yetkisi tanındı. Tütün öşrü, 27 Mayıs 1883'te Müşterek'ül Menfaa Reji Şirketi'ne devredildi. Her türlü tütün üretimi ve işlenmesi bu şirkete verildi. Şirketin imtiyaz süresi otuz yıldır. Fakat 1913'te yapılan bir anlaşma ile 1928'e kadar uzatıldı. Şirket, üçer aylık taksitler halinde her yıl 750.000 Osmanlı Lirasını zarar etse dahi Düyun-ı Umumiyye'ye ödemek zorundaydı. Reji idaresi memurları ve sayıları 1112'ye ulaşan kolcuları ile "devlet içinde devlet" olarak tanımlanıyordu. Köylünün ürettiği tütünü en düşük fiyattan almaya çalışıyor, tütün ekicisi de kaçak yollardan üç dört misli fiyat veren alıcıya malını satmak istiyordu. Kolcular ile tütün ekicileri arasında kanlı çatışmalar oldu. Şirketin imtiyazı kaldırılmak istendiyse de başarılı olunamadı. Düyun-ı Umumiyye, I. Dünya Savaşı yıllarında Fransız ve İngiliz temsilcileri hazır bulunmadıkları halde gelirleri toplamayı sürdürdü. Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında savaşa katılınca Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya vatandaşlarına ait kuponları ödemesini

faaliyetlerde bulunmak üzere sık sık İstanbul'a gitmişti. Ülkedeki gelişmeleri takip ederek, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştu. Hatta Partinin Akdağmadeni teşkilatını kurmuştu⁵. Balkan Harbi'nde hasara uğratılan Sultan Osman ve Reşat zırhlılarını tamir ve ayrıca üç ayrı zırhlı almak için kurulan Donanma Cemiyeti'nin Akdağmadeni Şubesi'ni açarak Başkanlık görevini yürütmüştü. İlçe ile bağlı nahiye ve köylerden önemli miktarda ayni ve nakdi yardım toplayarak İstanbul'a merkeze göndererek, deniz kuvvetlerine yardım ve hizmet etmiştir.

Ankara Vilayeti Mektubî Kalemi
Aded
37013

96

Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkezi Vâlâsına

Boğazlıyan ve Akdağmadeni kazaları yeniden teşkil olunan Osmanlı Donanma Cemiyeti şubelerinin mürekkebe olduğu zevât-ı esâmisini hâvî Yozgat Mutasarrıflığından gönderilen defterin sureti leffen takdim kılındığı arzına teyid ihtiram olunur efendim. Fi 26 Safer Sene 333 ve Fi 31 Kanun-ı Evvel Sene 330

Ankara Valisi
Yahya Galip⁶

Maden Donanma İanesi

Akdağmadeni hamiyetmendân eşrafından Bahri Efendi'nin donanma ianesi için köylere zahire dercine delalet ve himmet eylediğini memnuniyetle istibşâr eyledik. Bahri Efendi, gayret ve hamiyetine güvenilir, azmi kavî bir âdem olduğundan teşebbüsünden semerât-ı nafia husule geleceğini, kaviiyen me'mul eder vesâir kazalarımızdaki eşrafın da mumaileyhin eser-i hamiyetine iktifa etmelerini temenni eyleriz⁷.

yasakladı, alacaklılara borç ödemeyi durdurdu. 1920'de yasak kalkınca birikmiş kuponlar ödenmeye başladı. Ankara'da kurulan TBMM hükümeti bütün kaynaklarla birlikte Düyun-ı Umumiyye'ye tahsis edilen gelirlere el koyunca borçların ödenmesi yeniden durduruldu. Lozan Antlaşmasından sonra Osmanlı borçları, Osmanlıdan ayrılan ülkeler arasında taksim edildi. Konu ile ilgili bkz. Cevdet Küçük, Tefik Ertüzün, "Düyun-ı Umumiyye", **İslam Ansiklopedisi**, C.10., TDV Yay., s.58-62.

⁵ Çoker, a.g.e., s.979.; **Aile Arşivi, Defter**.

⁶ **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), K215G19B19-1001**; Osmanlı Donanma Cemiyetinin Boğazlıyan Şubesi aza isimlerini içeren belge için bkz. **TİTE, K215G19B19-2001**

⁷ Necati Fahri Taş, **Millî Mücadele Döneminde Yozgat**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., s.12,13, 67. (Yeni Yozgat Gazetesi 24 Ramazan 1328 (15 Eylül 1326, M.1910) tarihli nüsha Ek II).; Donanma-yı Osmani İane-yi Milliyye Cemiyetinin Nizamnamesinin suretleri. Donanma-i İane Şubelerinin teşkiline çalışılması., **BOA. H06051328/ DHMÜ7.2**

Yozgat Sultanı'sinden donanmaya yardım ile bir belge aşağıda nakledilmektedir.
Yozgat Sancağı Tahrirat Kalemi

Dersaadette Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliyye Merkez-i Umumiyyesine
Umumî 316

Hususi 715

Hülasa

Sultan Osman-ı Evvel Zırhlısı için Yozgat Sultani Mektebi Kısım-ı İbtidaisi talebesi tarafından beş yüz kırık kuruş iane ita edildiğine dair

Mübayaa edilen Sultan Osman-ı Evvel zırhlısı için yarım milyon lira borcumuz kaldığı Dahiliyye Nezareti Celilesinden tebliğ ve işar buyurulması üzerine birkaç günden beri daire-i hükümette hususi ve umumi meclisler akdiyle celb-i iane sarf-ı mesai olunmakta ser carinin beşinci Pazar günü saat beş raddelerinde Yozgat Sultani Mektebi Kısım-ı İbtidai Talebesi ellerinde müteaddit bayraklar olduğu ve muhafaza-i vatan uğrunda hıdemât-ı mesbuk ıslaf-ı azam ile bunların eserine iktifa eden bazı zevât hakkında manzum methiyeler kıraat edilmekte

Bahri Bey, bu süreçte ticaret yapmaya ve ordunun ihtiyaçlarını temine devam ediyordu.

Askeri Medharine Mahsus Makbuz İlmühaberidir

Sıra Numarası 71

Teslim Olunan Mevadin Miktarı Cinsi 4000 Buğday	İrsaliyenin Mahalli Vürudu Akdağmadeni	Muayene Raporunun Numarası Tarihi Fi 19 Rebiülahir Sene 1334
---	--	--

Akdağmadeni 24 Senesi Aşarı zahâirinden bâlâda muharrer 4000 kilogram zahire memur Mustafa Efendi namına Bahri Efendi tarafından Ankara askerî medharine teslim edildiğini mübeyyen makbuz ve ilmühaberidir 19 Rebiü'lahir Sene 1334
Ankara

Askerî Medhar Müdürü⁸

Ankara Kolordu-yu Hümayun Kumandanlığı Cânib-i Âlîsine

Maruz-ı acizânemdir

Bâlâda arz olunan tarih ve numaralarla Akdağmadeni medhar-ı askeriyesinden Ankara medharı askeriyesine nakil ve teslim ettiğim arpa ve buğdayın nakliye ücretinin mahalli idarenin ol babdaki karar mucibince itası için lazım gelen muamelenin icrasıyla cihet-i maliyece emr u havale buyurulması müsterhamdır ol babda emrî ferman hazreti men lehül emrindir.

24 Mayıs Sene 335⁹.

Yozgat bölgesi, Balkan Harpleri ve I. Dünya Harbi esnasında savaşa asker göndermiş, ordunun iâşesini temin etmiş ve muhacirleri de barındırmıştı. Tayyare, Himâye-i Etfâl Cemiyetlerinin şubeleri açılmıştı¹⁰. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için Yozgat ve kazalarından para yardımı toplanmıştı¹¹. 1915'te Yozgat'ta şubesi açılan Hilâl-i Ahmer, Milli Mücadele döneminde de para, yiyecek yardımı yapmış, yaralılara yardım etmiş ve mevlit-i şerif okutmuştu. Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin bir kolu da Yozgat'ta açılmıştı¹². Yozgat ve havalisinde İzmir'in haksız yere işgaline karşılık 22 Mayıs 1335 de bir telgraf çekilmiş, Boğazlıyan İlçesinde de 21 Mayıs tarihli iki telgraf çekilmişti¹³.

bulunduğu halde hükümette müteakib Meclise gelerek kendi meyanlarında donanma için beş yüz kırk kuruş otuz beş paranın kabulünü eylemişlerdir. Taraf-ı acizanemden medar-ı teşvik olacak beyanattan sonra meblağ-ı mezbure meâ'tteşekkür kabul edilerek defter-i mahsusa irad-ı kayd edildiğinden insanı teşvik için keyfiyetin darsaadet gazeteleriyle de ilanı menturu reyen aliyeleridir. Ol babda irade efendim hazretlerindir. Fi 25 Haziran Sene 332 ve Fi 9 Kanun-ı Sani Sene 329

Yozgat Mutasarrıfı Vekili Tahrirat Müdürü **TİTE, K243G8B8001**

⁸ Aile Arşivi.

⁹ Aile Arşivi.

¹⁰ Taş, a.g.e. s.15-19, 67(Yeni Yozgat Gazetesi 9 Zilkaade 1330-10 Teşrin-i Evvel 1328) (M.1911) ;

¹¹ Mehmet Karayaman, "Yozgat Merkez ve Kazlarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", **Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, 5-7 Mayıs 2016**, s.160.

¹² Karayaman, a.g.m., s.162-163.

¹³ Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele'de Yozgat ve Havalisinde Çeşitli Olaylar Karşısında Yapılan Tezahurat, Protesto ve Mitingler", **Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, 5-7 Mayıs 2016**, s.184-185.

Yozgat'ta, Milli Mücadele hareketini planlamak ve yürütmek üzere önce merkezde daha sonra da Boğazlıyan ve Akdağmadeni'nde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştu¹⁴.

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ YOZGAT'I VE BAHRİ BEY

Yunan işgalinin olmadığı Anadolu'da, Milli Mücadele ilk zamanlarda çok iyi anlaşılammıştı. Öyle ki hilafet ve saltanata bağlı olanlar ile Ankara'daki hareketin yanında duranlar arasında bir mücadele olmuştu. Kuvvâ-yı Milliye'nin ne olduğu idrak edilemediği gibi, Milli Mücadele'nin yanında olmak da İttihatçılık diye anlaşılabilmişti. Nitekim bu tartışmalar Sivas Kongresinde de devam etmişti.

Yozgat'taki bu durum aşağıdaki belgelerden de anlaşılabilir:

Yozgat

675

10 Ağustos 35

328

Ankara'da 8. Kolordu Kumandanlığına

Mütareke ahkâmına nazaran İslam ve kuvvâ-yı askeriye'nin tahdidinden dolayı devlet ve milletin istiklâl ve hayatını kurtaracak yegâne kuvvâ-yı milliye olacağını idrak edemeyenler pek çoktur. Burdan zâhirde Dâhiliye Nezaretinin şimdiki emirleri hükümete tebliğ ve alakadarını tefhim edildi. Zaten hükümet-i sabıkadan diğer.. k.. ürkümüş olanları ve hatta murahaslarımızı bile tedhiş ve tereddüde düçar ettirdiği hâldenihâyât oluyor. Gazete sütunlarına kadar geçen emirler tesirden hâli kalmıyor. Kır geçitleri kanunun tatbiki ile köyler halkının ve kendilerini ve gaye eyleyecekleri menafii telkin olunursa da tehaşi iden muahedeler ile iki üç saate kadar temin-i hareket murahasların teminatı ak...dının tesri idaresine emrû müsaade buyurulması maruzdur.

Şube Reisi
Tevfik¹⁵

Telgrafname

20. Kolordu Kumandanlığı Vekili Mahmud Bey

Devlet-i Osmaniyye

Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti

Gayet Mahremdir

Mahreci /Yozgat

- 1- Yozgat ahali ve memurini kâmilan harekât-ı milliye-ye taraftar oldukları halde mutasarrıfın kararsızlık içerisinde olmasının umumiye ihlâl etmekte olduğunu Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine yazmıştı. Vâki olan işar üzerine mukaddema Ankara'ya yazıldığı ve yine oraya i'zâmı cevaben bildirdiği 2- Harekât-ı Milliye'nin müsavi derecede inkişafı için vesikaya kayıt edilmeksizin mutasarrıfın heman işten el çektilmesi ve mahfuzen Ankara'ya gönderilmesi lazım addediyoruz. 3- Jandarma tabur kumandanı binbaşı Ziya beyin muma ileyhima vekalet eylesini tensib ettik. Vali Vekili Beyde bu babda bir emir vermedi. 4-Mutasarrıfın bu aşkam

¹⁴ Bayram Sakallı, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Ankara, 1988, s.34-35.;

Şahingöz, *a.g.m.*, s.186-187.

¹⁵ TİTE, K299G33B33-2001

vilayete verdiği Telgraf.....Vekili telgraf 5 Yarım buradan hareket edecek fi 21 Eylül
Sene 35
Eskişehir ve Denizli Mutasarrıfları namına Hüseyin Yusuf¹⁶

Yozgat
11/8/35
338

756
12/8/35

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığına

Gelecek âli zattan Hüseyin Sami Bey Yozgat'ta tavil müddet kalmış ve esasen İttihatçı olmasından bura Hıristiyanların nazar-ı dikkatini celbetmek ve mutasarrıfın Ermeni olmasından makamata şüyuat-ı mütenevviada bulunmasına mahal kalmamak Yozgat'a uğratılmayarak diğer istikametten seyahatına devam etmesinin lütfen kendilerine tefhimi muvafık görüldüğü maruzudur.

Şube Reisi
Binbaşı
Tevfik¹⁷

Yozgat Ahz-ı Asker Şubesi Riyasetine

11/8/35

Hüseyin Sami Bey refikalarıyla fi 9 Ağustos 35 tarihinde hareket etmiştir. Muma ileyh İttihatçı olmayup bilakis İttihatçıların gadrine uğramıştır. İki sene şube müfettişi kalmıştır. Tebdil-i istikametleri maalesef kendilerine tebliğ edilemeyecektir. Şehre girmeden karşılayacak araca tedâbir-i lazıme ittihazı zaruridir.

20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat¹⁸.

Bahri Bey, bu gelişmeler sırasında Akdağmadeni Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı yapmış¹⁹, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış ve Sivas Kongresi'ne Yozgat azası olarak seçilmişti.

¹⁶ BOA. DHİ.UMLEK 115 000 45.001

¹⁷ TİTE, K299G47B47-1001;
20.Kolordu Hümayunu

Yozgat Ahz-ı Asker Şubesine
Kırşehir Ahz-ı Asker Şubesine
Çorum Ahz-ı Asker Şubesine

26/8/35

Ankara Valisi iki gün evvel tura çıkmıştır. Mintıkânıza vürutlarında ne gibi hususlarla iştiğal ettiklerinin suret-i münasibede tahkik ve işarı mercuv.

20. Kolordu Kumandanı

TİTE, K301G28B208001

Ali Fuat

¹⁸ TİTE, K299G47B47001;

Ahz-ı Asker Şubesi Riyasetine

Eskişehir Murahhaslarından Hüseyin Sami Bey, Hacı Velizâde Hüseyin ve Siphazâde Halil İbrahim Efendiler Bursa murahhaslarından tüccar ve belediye reisi sabıkı Ahmet Nuri ve Dava Vekili Osman Nuri ve Alaşehir murahhası Macit beylerden bir kafile teşekkül edilerek 10 Ağustos 335 Ankara'dan Yozgat'a hareket edilmiştir. Yozgat'a muvasalatla varacaklarında bil kabul haklarında henüz intihabın ibrazı ve imzâ-yı devam ettirilmiş ve bu muvasalat ve hareketlerinin inbâsı müsterhamdır.

20. Kolordu Kumandanı/ Mirliva/Ali Fuat

TİTE, K299G33B33001

¹⁹ Aile Arşivi; Çoker, a.g.e., s.929.

Yozgat'tan 20. Kolordu Kumandanlığına

Yozgat Sancağı namına murahhas ve şerâit-i matlube-yi haiz Bahri ve Ahmed Beyler intihâb ve ihzar edilmiştir. Şerait dâhilinde üçüncü birinin intihâbı mümkün olur mu. İki zat ile iktifasına müsaade buyurulmuş mudur efendim. Fî 1 Temmuz Sene 35

Şube Reisi
Binbaşı Tefvik²⁰

Yozgat Şubesi Riyasetine

Şifre Asayişe aittir.
Bizzat açılacaktır.
Numara
Hususî 993

Ankara Fî 2 Ağustos Sene 35

H 1 Ağustos 35 ve 314

1-İntihab edilen Bahri ve Ahmet Beylerin serian Sivas'a uğraması ve orada Üçüncü Kolordu Erkân-ı Harb Reisi Zeki Beye müracaat etmeleri ve keyfiyetin iması

2-Üçüncü bir aza intihabından sarfî nazar edebilirsiniz.

Müsaadenize Teşekkür ederim.

20. Kolordu Kumandanı

Mirliva

Ali Fuat

Ankara 2 Ağustos 35

Sivas Üçüncü Kolordu Erkân-ı Harbiyesine

Yozgat'tan Bahri ve Ahmet Beyler murahhas intihâb edilmiş ve Sivas'a hareketleri ve Erkân-ı Harbiye Reisi Zeki Beye müracaatları iblağ edildiği

20. Kolordu Kumandanı

Ali Fuat²¹

4 Eylül'de Sivas Sultanisi'nde çalışmalarına başlayan ve 11 Eylül'de tamamlanan Kongre ile millî teşkilatları birleştirerek tek elden idare edilmesi istenmişti. Mustafa Kemâl Paşanın ittifakla başkan seçildiği Kongre'de, Erzurum Kongresi kararları bütün ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmişti. Kabul edilen yemin metnine göre delegeler, hilafete, saltanata, İslamiyet'e, devlete, millete hizmet edeceklerine, politikayla uğraşmayacaklarına ve İttihat Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacaklarına dair söz vermişlerdi²².

Kongrenin 7 Eylül 1335'teki (1919) Üçüncü İçtimanda Kongre Riyasetine verilen takirde Bahri Beyin de imzası vardı:

²⁰ TİTE, K298G38B38001.

²¹ TİTE, K298G42B42001.

²² Haluk Selvi, "Sivas Kongresi", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yay., 2009., C.37., s.284.;

Mustafa Kemal Paşanın 22 Mart 1335 tarihli Millî Mücadeleye dair beyânı: Bu noktada nihayete kadar bir ferd-i millet gibi çalışacağımı millete karşı mukaddesatım namına söz veririm. Ve hiçbir kuvvet bu azm-i milliyeye mani olamayacaktır. Bu kadar .. haziranem umumi Anadolu'da reiskârde bulunan mesul ve kıymettar umum arkadaşlarımın kanaati müşterekesine istinad etmekte olduğu da ilaveten arz ile ihtiramat-ı mahsusa-i kabliyyemi teyid eylerim efendim hazretleri Fi 22 Mart Sene 335

3. Ordu Müfettişi Yaver-i Fahri Hazret-i Şehriyari

Mirliva Mustafa Kemal TİTE, K17G12B12001

1-Hükümet-i Merkeziyenin gerek payitahtta, gerek vilâyatta tevessül ve teşebbüs etmekte olduğu tedâbir ile Düvel-i İtilafiyye'den bilhassa İngilizlerin almış oldukları vaziyet-i siyasiye ve askeriyenin kongremizin takip ettiği ve edeceği mekâsıd-ı milliyeyi söndürmeye matuf olduğu için bu bapta icrâ-yı müzâkerâtla serian itihâz-ı karar olunması;

2-Sulh Konferansının kararlarına esas teşkil edecek olan Düvel-i İtilafiyye âmâlinin hassaten son günlerdeki nutuklar ve anlaşmalar suretiyle hakkımızda tehlike tevliid-i nokta-i nazarından pek ziyade câlib-i dikkat bulunduğu ve hükümet-i merkeziyenin takip ettiği siyaset-i hariciyeye nazaran İngiliz amaline serfû etmek hâsıl olacağı cây-ı mülâhaza bulunduğu için vaziyet-i hariciyemizin münakaşasıyla takip edeceğimiz siyaset-i hariciyenin nıkât-ı asliyesinin tespit ve takriri²³.

11 Eylül 1335 tarihli Sekizinci İçtimada, Heyet-i Temsiliye Seçimi ve bütçe müzakere edilmişti. Heyet-i Temsiliye intihâbı hakkında Bahri Beyin de içinde bulunduğu azalar tarafından verilen takirde; Miralay Vasıf Bey (Karahisar-ı Sahip), Hüsrev Sami Bey(Eskişehir), Hakkı Behiç Bey (Bursa), Ömer Mümtaz Bey(Ankara), Mazhar Müfit Bey(Denizli ve Aydın) ve Ratıpzâde Mustafa Efendi (Niğde)'nin mümessil olarak intihâbı istenmişti²⁴.

Heyet-i Temsiliyye daha sonra Yozgat'ta kendi otoritesini sağlamlaştırmak üzere Afyon Mutasarrıfı Çapanoğlu Celal Beyi ve Yozgat Mutasarrıfı Necip Beyi görevden alarak Kuvvâ-yı Milliyye hareketinin Yozgat temsilcisi olarak Akdağmadenli Yusuf Bahri Beyi tayin etti. Son Osmanlı Meclis-i Mebusânı için bölgeden gidecek mebuslar da Heyet-i Temsiliyye tarafından seçilmiş ve Bahri Bey bu konuda tam yetkili tanınmıştı²⁵. Bahri Bey Son Osmanlı Meclis-i Mebusân'ına Yozgat Mebusu seçilmişti²⁶.

Şifre Mahsus 63

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığına

15/10/35

13/10/35 telgrafımızla Çorum, Yozgat, Kırşehir livaları mebusluğuna namzetlerinin vazı arz olunan Ahmet Rüstem, Bahri, Arif Beylerin Mebuslukları tensib buyurulmuş ise namzetliklerini resmen vaz ettirmek üzere keyfiyetin işar buyurulması.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti/ Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal²⁷

Dâhiliye Nezaretine

Yozgat Sancağı mebus intihâbı hitam bularak Erkânı Harbiye Ferikliğinden mütekaid İsmail Fazıl Paşa ile Akdağmadeni eşrafından Bahri Beyin Yozgat Mebusluğuna seçildikleri intihâb-ı kesriyet eyledikleri livâ-yı mezkur Mutasarrıflığının işarı üzerine maruzdur. 24/11/35
Ankara Vali Vekili / Yahya Galip²⁸

Dâhiliye Nezaretine

Yozgat mebuslarından Bahri bugünkü trenle Ankara'dan Dersaadet'e hareket eylediği maruzdur.

²³ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, 3. Baskı, Ankara, TTK, 1999., s.31-32.

²⁴ İğdemir, a.g.e., s.101.; **TİTE, K299G24B24001**.

²⁵ Taha Niyazi Karaca, "Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerinde Yozgat Ermenileri (1914-1920)", **Atatürk Dergisi**, 3, 4 (2003), s.129.

²⁶ Çoker, a.g.e., s.929.; Bahar Bilgen, **Dönemin Basımına Göre 1919 Seçimleri ve Meclis-i Mebusan'ın Oluşturulması**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2011., s.42.

²⁷ **TİTE, K310G13B13-1001**.

²⁸ **BOA.DHİ.UM.EK 115 000 45.001**

29 Kanun-ı Sani 336/ H.14.5.1338

Vali Vekili Defterdar

Yahya Galip²⁹

Meclis-i Mebusân Riyaset-i Celilesine

Yozgat mebuslarından Bahri Beyin 29 Kanun-ı Sani Sene 336 tarihinde trenle Dersaadet'e müteveccihan Ankara'dan hareket eylediği Ankara Vilayeti Vekâletinden bildirilmiştir. Ol bab da³⁰

Son Osmanlı Meclis-i Mebusânı 12 Ocak 1920'de açılmış, 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi kabul etmiş, İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgali üzerine bir bildiri yayımlamıştı. Bildiride Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından, Türk milleti, medeni kabiliyetinin yaşama ve bağımsız kalma hakkının ve bütün bir geleceğinin savunulması için davet ediliyordu³¹. Meclis görüşmelerine ara verilmiş, 11 Nisan'da ise fesh edilmişti. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920'de Ankara'da olağanüstü yetkileri haiz bir Meclis toplanmasını beyan etmişti³².

Seçimler on beş gün içinde tamamlanacaktı. Üyeler hareket edecek ve sonuç üyelerin adlarıyla derhal bildirilecekti³³. 21 Nisan'da Kolordulara, Valiliklere, Bağımsız Sancaklara, Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine ve Belediye Başkanlıklarına yolladığı telgrafta; "Tanrının lütfuyla Nisan'ın 23. Cuma günü Cuma Namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır" diyordu³⁴.

Çapanoğullarından Celal, Halid ve Edip Beyler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri (Müftü Mehmet Hulusi, Başçavuşzade Ahmet gibi) ile Belediye Binasında yaptıkları toplantıda kurulacak yeni Meclise mebus gönderilmesine karşı çıkmışlardı. Bu hareketi "Huruc ale's-Sultan" olarak nitelemişlerdi. Anadolu'nun en güçlü ayanlarından olan ailenin nüfuzunu giderek yitirmeye başlaması da, aileyi rahatsız etmişti³⁵.

Neticede Milli Mücadele'nin başında Yozgat'ta Çapanoğlu İsyanı adıyla bir isyan hareketi gelişmişti. Bu olaylarda Çapanoğlu Süleyman Beyin torunları Hacı Osman Nuri Beyin oğullarından Edip, Celal, Halit beyler hareketin içinde yer almıştı.

İsyanın sebepleri arasında Celal ve Edip Beylerin, İttihat ve Terakki Partisi'nin kötü muamelesine maruz kalmaları, Milli Mücadeleyi İttihatçı bir hareket olarak değerlendirmeleri ve Milli Mücadelenin amacını anlayamamaları da sayılmaktaydı. Yozgat Hürriyet ve İtilaf teşkilatının başında Çapanoğlu Edip Bey bulunuyordu. Kardeşi Celâl Bey de bu siyaseti benimliyordu. Ayrıca İstanbul Hükümetinin Milli Mücadele aleyhinde yayınladığı fetvalar ve

²⁹ BOA DHİ.UM.EK00118.00016.001.

³⁰ BOA DHİ.UM.EK00118. 00016.002.

³¹ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Haz. Zeynep Korkmaz, Ankara, ATAM, 2002., s.286-287.

³² *Nutuk*, s.287.

³³ *Nutuk*, s.289.

³⁴ *Nutuk*, s.294.; İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi 1920-1922 ve Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı (1877-1920)*, TBMM Yay., s.27-28.

³⁵ Çapanoğullarının yalnız Bahri Beyin Yozgat azası olarak Sivas'a gitmesinden rahatsız olmadıkları düşünülmektedir. Bu durum aralarındaki akrabalık bağı münasebetiyle olabileceği gibi Bahri Beyin karakter yapısı ile ilgili de olabilir.; Taş, a.g.e., s.42.Yunus Koç, "Yozgat", *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., 2013, C.13., s.563.

propaganda da buna sebep olmuştu³⁶. İsyanın öncesi ve meydana geliş sürecinde iyi bir şekilde yönlendirilememesi de Meclis'te mebuslar tarafından dile getirilmiştir.

Karahisar-ı Sahip Mebusu Şükrü Efendi, durumu şöyle değerlendiriyordu:

*“Dâhili isyanların başlıca sebebi idaresizliktir. İdare güzel ele alınrsa isyan zuhûr etmez. Bir de kuvvet hâkim olmalı... Bu millet isyankâr değildir. Şurada Yozgat'ta isyan çıktı deniliyor. Ben Yozgat isyanını tetkik ettim. Sui idare neticesidir. Yalnız sui idare neticesi değil, bu meclisin kendini gösterememe neticesidir. Bir İslâm cemiyetinin, Memalik-i Osmaniyye mümessillerinin burada toplandığını bildirememektir. Neden oraya muktedir adamlar göndermedik. Biz daha doğrusu yalnız İcra Vekillerine değil kendimize de kabahat bulmalıyız. Efendiler kanunların tadili, tefsiri, islâhı bu zamana ait mesâilden değildir. Vakıa elimizdeki kanunların milleti idareye kâfi olmadığı sabit olmuştur”*³⁷.

Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı ise isyancıları haber alır almaz durumu öğrenmek üzere Mustafa Kemal Paşadan izin alıp, Paşa'nın Bolu'dakiler gibi kendilerinin de tevkif edilmelerinden endişe etmesine rağmen bölgeye gittiklerini anlatıyordu. Süleyman Sırrı Bey, Edip Bey ile görüşmüştü. Edip Bey, yanında birtakım isyancılar olduğu hâlde Meclisin dağıldığını mebusların da kaçtığını söyleyerek, Ankara'da kendilerini nasıl gördüklerini sordu. Kendisine Bolu ve Düzce hadisesinden kurtulmuş birtakım isyancıların Yenihan ve Zile havalisinde ahaliyi iğfal ve isyana iştirak ettirerek Yozgat üzerine geldiklerini ve sizin de onlara iltihak ettiğinizi sanıyoruz, diye cevap vermişti.

*“Edip Bey, siz orada hükümet-i muvakkate teşkil ettiniz. Payitahttan vaz geçtiniz, padişahı unuttunuz. Sonra biz padişahı kurtaracağız, payitahtı kurtaracağız, padişah esir diye yalan söylüyorsunuz. Biz hususi mektuplar alıyoruz, padişah iradesine hâkim ve hürdür dediler. Dedik ki padişah hür ise İstanbul'dan İngilizleri çıkarır. Biz padişahı esir olarak biliyoruz mademki maksadınız payitahtı istihlâs ve padişahı esaretten kurtarmaktır şu halde bizimle neden tevhid-i mesâi etmiyorsunuz. Siz bu maksatla içtima etmiş bir kuvvet değilsiniz, siz İngiliz parasıyla iğfal edilmiş, memleketi ve milleti birbirine düşürmek için çalışıyorsunuz dedik.... Sonra uzun uzadıya irşadda bulundum... Beni tevkif ettiler. Rıza Efendiyi bıraktılar... Rıza Efendi meselenin her tarafını Edip Beye anlatmış; isyan yüzünden üç beş gün içinde Yozgat yağma edilecek, bırakılacak; bîenaleyh siz yanlış hareket ediyorsunuz. Yarın kuvvet gelir memlekette top patladığı zaman bunların hiç birisi yanınızda kalmaz... Hayır, zamanı geçmiştir, demiş. Biz halkın böyle muhik bir sözün etrafında toplanacağına ve muvaffak olacağımıza kanîyiz demiş. Onun üzerine Rıza Efendiyi yanıma gönderdiler, attılar hapishaneye. Kuvvetlerin vürudu dakikasına kadar mevkuftum. Kuvvâ-yı Milliyye geldi... Çıktık geldik. Halk cidden muhtacı irşattır.”*³⁸

İsyan, Batı Cephesinde Yunan taarruzu ile mücadele eden TBMM'yi belirli bir dönemde olsa meşgul etmişti. Postacı Hüseyin Nazım'ın kovuşturmadan kurtularak Yıldızeli'ne gelmesi

³⁶ Taş, a.g.e., s.40-44.; Yunus Koç, “Yozgat”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., 2013, C.13., s.563; Nurgün Koç, “Mili Mücadele’de Yozgat Çapanoğulları Ayaklanması ve Çerkez Ethem Güçleri Tarafından Bastırılması”, I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 5-7 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı, C.2, s.227.

³⁷ TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.3, İ:26, (3 Temmuz 1336) (1920), s.59.

³⁸ Süleyman Sırrı Bey, Edip Beyin, bu isyandan vaz geçeceğini söylemiş olsa yanında bulunan isyancı reisinin o anda hiç birini bırakmayacağını söylemektedir. TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.3, İ:26, (3 Temmuz 1336) (1920),s.63-64.

ve Yıldızeli ve Akdağmadeni'nin köylerinde İstanbul Hükümeti lehine propaganda yapması ile başlayan hareket zamanla Düzce, Bolu, Hendek'ten gelen Çerkezlerin de desteğini kazanmıştı. Yıldızeli ve Zile dolaylarında yağma ve talanla güçlerini artırmışlardı. Hareket büyümeye başlayınca bölgeye bir süvari bölüğü ve bir kolordu gönderilmişti. Bir süre sonra bölgeye Miralay Çolak Selahattin ve Yüzbaşı Cemil Cahit Beyler de görevlendirilmişti. İsyanın bastırılmaması Çapanoğlu ailesini de cesaretlendirmişti. Yıldızeli ve Zile İsyanını bastırmak için bölgeye gelen Kılıç Ali Bey Yozgat'a gelmişti. Kılıç Ali Bey Çapanoğullarının kaçma ihtimali yüzünden bunları göz hapsinde tutmuştu. Yozgat Mebusları duruma müdahale etmek için Yozgat'a gitmişlerdi fakat ikna edememişlerdi. Çapanoğullarının tutuklanarak Ankara'ya gönderilmesi istenmişti³⁹.

Kılıç Ali Bey de müfrezeleri ile Boğazlıyan'a çekilmişti. Çapanoğullarının tutuklanması emrine karşılık nöbetçilerin kaldırılması emrini veren Ankara Valisi Muhittin Paşanın görevden el çektirilmesi ile yerine gelen Vali Vekili Defterdar Yahya Galip, ailenin kaçmasına sebep olmuştu. Çapanoğullarının zor kullanılarak Ankara'ya gönderilmelerini de engellemişti. Aileye tutuklanacakları haberi Mutasarrıf Vekili tarafından duyurulmuştu. Aile Yozgat'ı terk etmiş, isyan için adam toplamaya başlamıştı. Arkalarından takibe çıkan Yozgat Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Şevket de gevşek bir takip yapmıştı⁴⁰.

13 Haziran 1920'de Sorgun'un Köhne Nahiyesini basarak buraya, 14 Haziran'da Yozgat'a hâkim olmuşlardı. Kılıç Ali Beyin müfrezesini Akdağmadeni'ne götürmesi, halkın durumdan şüphe duyması üzerine isyancılar Büyük Camii önünde Dürrizâde'nin fetvası okunarak halkın kendilerine katılması istenmişti. Askerlik Şubesinden Binbaşı Tevfik Bey başta olmak üzere bu istekleri yerine getirilmemişti. Aralarında Celâl ve Edip ve Halit Beyler bulunmaktaydı. Ayrıca Aynacıoğulları, Deli Ömer çeteleri gibi eşkıyalar ve adamları da yanlarındaydı. 3.Kolordu ve bölgedeki milli kuvvetler isyanı bastırmakta aciz kaldı. Yozgat, Alaca ve Köhne'de hâkim oldular. İsyân bastırılmadı. Durumun kötü gidişini Çerkez Ethem'in bölgeye görevlendirilmesine sebep oldu⁴¹.

Kuvvâ-yı Tedibiye Umum Kumandanı sıfatı ile 23 Haziran 1920'de Yozgat'a geldi. 200 kişilik bir müfrezeyi Yozgat'a bıraktı ve Alacaya hâkim oldu. Sonra da daha zor bir mevki olan Alacaya yöneldi. İsyancılar 300 kişilik kayıp verdiler. Edip Bey yaralı kaçtı. İsyancıların tamamen yok edilmesi için Yüzbaşı Çolak İbrahim'in birlikleri batıdan, Albay Refet Beyin birlikleri kuzeyden destek vermişti. Ağustos 1920'ye kadar devam eden isyan etkisiz hale getirilmişti. Bir süre sonra daha küçük çaplı bir isyan olmuş Yüzbaşı Çolak İbrahim'in 2.Kuvvâ-yı Seyyare'si tarafından bastırılmıştı⁴².

³⁹ Osman Akandere, "Milli Mücadele'de Çapanoğulları (Yozgat) İsyanının Bastırılmasında Çerkez Ethem ve Kuvvâ-yı Seyyare'nin Rolü, **I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 5-7 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı**, C.2, s.209.

⁴⁰ Koç, **a.g.m.**, s.227.

⁴¹ Akandere, **a.g.m.**, s.208; Koç, **a.g.m.**, s.227.

⁴² Akandere, **a.g.m.**, s.211-212.

Çerkez Ethem, Yozgat'a hâkim olduktan sonra Askerlik Şubesi binasında Hıyanet-i Vataniye Kanununa dayanarak Askeri Mahkeme kurarak isyanda rolü bulunanları cezalandırmıştır⁴³.

TELGRAFNAME
Ajans Garp Cephesine

Mahreci Numarası

Ankara 36

Tarih 8 Temmuz Sene 36

Saat 15:30

26 Hazirana ait resmi tebliğdir. Garp Cephesinde ehemmiyetli bir tebdil vukuuna dair rapor alınmıştır. Cenup cephemizde Fransızların taht-ı işgali altında bulunan Adana ile Tavas arasında bulunan Yenice İstasyonuna baskın yapan kuvvetlerimiz mezkûr İstasyonu işgal etmiştir. İki zabıt 36 nefer esir alınmıştır. Fransızlara 20 maktul verdirilmiştir. 25 Haziran tarihinde İngilizler tarafından işgal olunan Karamürsel tarafından ittihaz olunan tedâbir neticesinde düşman tamamen tahliye ettirilmiştir. Yozgat'ta derdest edilen rüesâ-yı isyana Yozgat hâkimi Hoca Şehab ve Cebbarzâde Hüsni ve saireden mürekkeb olmak üzere sekiz kişi bi'lmuhâkeme idam olunmuştur. Kafkasya'da Ermeni fecâyi-i her gün şiddetle devam ediyor. Kars'ın şimali garbisinde Çakmak Köyü'nden Ermeniler Üç Milyon Manat⁴⁴. Çerkez Ethem, Yahya Galip'in cezalandırılmasını istemişti.

Garp Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine

Daire-i Mahsusa

1-Yozgat'ın teklifâtını ikinci maddede gayben veriyorum.

2-Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine. Yozgat Havalisindeki isyanın müsebbibi hakikisi Yahya Galib Beyin mevrut evraka müsebbit neferân fakir derecesine varan idaresindeki neticesi olduğu bahs etmiştir. Burada idam ettirilmelesi mahiyeti ceremesi Yahya Galib Beyin kanuna karşı deruhde ettiği mesuliyetten mütevellit cürümden daha ehvendir. Koca bir livayı ateş-i ihtilal içinde bırakan yüzlerce vatandaşın bais-i imha ve felaketi olan bir idare adamının mesuliyeti icab eder. Adaleti müsterihane tatbik etmek suretle selameti milliyemizi temin edebilecektir. Muma ileyh huzuru kanunda isbât-ı vücut etmediği takdirde vicdan-ı halkta hesap ve muhasebe gibi şahsiyyeler hasıl olacak⁴⁵.

Ancak Çerkez Ethem'in bu talebi kabul edilmemişti. Mustafa Kemal Paşa, Yahya Galip'in bir vatansever olduğunu, O'nu Çerkez Ethem'e vermenin ise nüfuz ve tesirini güçlendireceğini düşünmüştür. Yozgat'ta olup bitenleri görmek amacıyla bir kısım Mebus tekrar Yozgat'a gitmişti. Ethem Bey, valinin cezalandırılması talebinden vaz geçmiyordu. Bu durum Ankara ile aralarının gerilmesine sebep olmuştu. Yozgat'tan Ankara'ya dönerken de yol üzerindeki köyleri yağmalayarak gitmişti⁴⁶.

Yozgat'ta suçlu görülen bazı kişilerden istifade etmek için 500 kişilik bir Akdağmadeni Alayı kurulmuştu⁴⁷. Bu birlik cepheye sevk için Ankara'ya gönderilmişti. Fakat bu alaydan 49

⁴³ Taş, a.g.e., s.53-54.

⁴⁴ Yozgat isyanına katılanlar hakkında Ethem'in Raporu, **TİTE, K24G74B74001**; Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Ethem'in Raporu Yozgat'ta İsyana Katılanlar

⁴⁵ Yozgat isyanının Yahya Galip yüzünden çıktığı, **TİTE, K314G28B28001**

⁴⁶ Taş, a.g.e., s.54-55.; Çapanoğullarından hükümet tarafına geçmek isteyenlere 15 günlük süre verilmesi. **BCA.30.18.1.1.22.7.1920.**

⁴⁷ **Yozgat'ta Ahz-ı asker**, **TİTE, K299G33B33-2001**; **TİTE, K 299G33B33-001.**
Çorum ve Yozgat Şubesine 10 Temmuz Sene 335

kişi 5-6 Eylül 1920’de Kuvvâ-yı Milliye emrinde çalışmayacaklarını söyleyerek kaçmışlardı. Karamağara, Alaca, Mecitözü mevkilerini tehdit eden bu asiler her geçen gün biraz daha güçlenince bölgede huzuru sağlamak üzere Akdağmadeni alayının cepheye gönderilmesinden vaz geçilerek Bahri Beyin emrine 80 kişi verilmiş ve bölgenin korunmasına karar verilmişti. Ancak bu kuvvetin nicelik itibariyle asilerle mücadelesi mümkün olmadığından II. Kuvvâ-yı Seyyare adını alan İbrahim Bey müfrezesi 10 Eylül 1920’de Yozgat’a gelmişti. Bu kuvvet 6 Ekim 1920’ye kadar Akdağmadeni’nde kalarak bölgede asayişli sağlamışlardı.

Bu hadise Bahri Bey tarafından şöyle aktarılmaktadır:

“1335-1336 yıllarında Yozgat’ta çıkan isyanın teskinine memur edildim. Asilerden 400 kişi istimal ettirip bunları teslih ve teçhiz ederek cepheye hareket ettim. Fakat yolda menfi tahrikâtle dağılan bu kuvvet geri döndü ve iki evimi yaktı. İki kasamı yağma etti. Mahalli hükümet tarafından tahakkuk ettirilen birkaç yüz bin liralık zararımı faillerin tazmin etmesine Amasya Örfi İdare Mahkemesi karar verdi. Fakat faillerin daha evvel Yozgat Ziraat Bankası’ndan kaldırdıkları elli bin liraya karşılık malları haciz edilmişti. Benim zararlarımı ödemelerine imkân kalmadı. Dâhili isyanlarda yağmaya uğrayanların zararlarının hazinece ödenmesi için Meclis’ten çıkan bir kanunun ahkâmından da milletin o sıralarda içinde bulunduğu mali zorlukları bildiğim için kendi arzumla istifade etmek istemedim”⁴⁸.

Bahri Beyin bu olaylar esnasında uğradığı zarar aşağıdaki belgelerde de aktarılmaktadır:

Türkiye

Büyük Millet Meclisi Hükümeti

Suret

Ankara

Umum Jandarma Kumandanlığına

20 Kanun-ı Evvel Sene 38 tarih ve 1/23215 numaralı arzıya lâhiktir

Şaki Hayri Çavuş ve rüfekasının kıyamen isyânını müteakib Müfrez Kumandanı Mülâzım-ı Evvel 2226 İsmail Efendi maiyyeti efradı tarafından gasp edilmiş olan kıymet-i tarihiyye-yi haiz ve Yozgat Mebusu Bahri Beye ait altınların bir adedinin yirmi yedi ve diğer birinin otuz yüzlük evrâk-ı nakdiyye Yozgatlı Hacı Hüseyinzâde Sarraf Mustafa Efendi furuhte ve muma ileyh tarafından dahi

Dahiliye Nezaretinin 31 Temmuz Sene 335 tarih ve 103 numarayla yazılan ve vilayet vekaleti tarafından aynı gün 832 numaralı şifreli telgrafnamede Merkezi Ankara’da olmak üzere bir kuvve-yi milliyye-yi azime teşkil-i teşebbüs edilerek her taraftan murahhaslar davet olduğu ve çete teşkilatına verilerek köylere çıkarılan kollar vasıtasıyla da cebren bakaya efrad topladığı bildirilmekte ve bu hususta gayr-i vaki ve gayr-i mensur olduğu halen Dersaadet’te bulunan Vali Paşa tarafından tafsilat-ı lazime verilerek izah ve tezkib edilmiş olmasına rağmen Dahiliye Nezaretince ... serian diğer tahsisat icra olunarak istihsal edilecek malumat-ı mevsukanın bir gün evvel ışı cihet-i askeriyeden gizli olarak mülkiye memurinine emru tebliğ olunmaktadır. Binaen aleyh zaten ne cebren bakayanın topladığı ve ne de Ankara’da kuvve-yi milliyye-yi azime teşkil-i mansur-ı vaki olmadığı gibi her ..harekete tutulan murahhasların içtimada Ankara’da olmayacaktır ve oradaki memurun-i mülkiyye ile Kuvvâ-yı İnzibatiyye memurlarına tamamen itimad olanlara götürülerek ve onun mezkur emirname muhteviyatında bahis olunmadığını tezkib eder cevabname tastirine müsait merkum miktarın

İş bu emrin gayben ve gararen kimseye tebliğ edilmesine çok dikkat ederim.

20. Kolordu Kumandanı

Ali Fuat

Kırşehir Şubesi Riyaseti nefere

Çorum Şubesi Riyasetine

Yozgat Şubesi Riyasetine TİTE, K299G41B41-1001.

⁴⁸ TBMM Arşivi, Bahri Tatlı, HT_431_1_1.

alındığı tarafının mehuz ifadelerine nazaran muamele tahakkuk ettirilmiş ise de Mustafa Efendi esmâni mukabilinde almış olduğu mezkûr altunları halen teşhis edemediği eşhâs-ı furuhat ettiğinde tekrar esmâni mukabilinde istirdada imkân olduğunu ilave etmektedir. Bu hususa dair evvelce tasdik edilmiş bulunan evrak-ı tahkiki ale'l usul Yozgat Memurin-i Muhakemât Encümeni'nce dürüst tetkik bulunmasına kesb-i katiyyet edecek muamelenin ayrıca arz edileceği berâ-yı muamelat maruzdur efendim⁴⁹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Dâhiliye Vekâleti

Büyük Millet Meclisi Azâ-yı Muhteremesinde Yozgat Mebusu Bahri Beye

Şaki Küçük Ağa tarafından gasp edilip hükümetçe şaki merkurmla beraber elde edilerek Tokat'a götürüldüğü beyan buyurulmuş olan at hakkında Tokat Mutasarrıflığından malumat talep edilmişti. Bu bapta Mutasarrıflıktan yazılan cevapnâmeye merbut Tokat Divan-ı Harbi Örfi Riyasetinin derkenar bir sureti mahsus malumat zımında leffen takdim kılındığı beyanıyla arz-ı ihtiram olunur efendim.

İdare-i Umumiyye Müdür Vekili

Fi 27 Mart Sene 337⁵⁰

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Dâhiliye Vekâleti

Tokat Divan-ı Harbi Riyasetinin 14/2/337 tarih ve 245 numaralı derkenar suretidir

Küçük Ağadan sual edildi. Bahri Beyin atını kendi gasp etmediğini ve katl edilmiş olan Bahri Beyin hanesine taarruz eden eşkıya Deli Hacı gasp ettiğini ve Deli Hacıdan elyevm firari olan Molla Durak'ın eline geçtiğini işittiğini ifade etti. Kendisine ve.... ait olmak üzere Tokat'a getirilmiş olan üç hayvanın Süvari Alay Kumandanlığına teslim edildiği ve mezkur üç hayvanın ikisi kır ve birisi doru olduğunu ve bu kır hayvanları Bahri Beyin hayvanına benzetmişler ise ispat ettirilmesi hükümete ait olduğunu ilaveten beyan etmiş olduğundan ifâ-yı muktezası mütemennâdır.

Aslına Mutabıktır

Yozgat Mebusu Bahri Bey Efendi Hazretlerine

15828/1317

Efendim Hazretleri

Şaki Hayri Çavuş ve rüfekasının meyyiten derdestini müteakib Müfreze Kumandanı Mülazım-ı evvel 2226 İsmail Efendi ile maiyyeti efradı tarafından gasp olunan zati alilerine ait ve kıymet-i tarihiyye-yi haiz altunların istirdadı hakkında Yozgat Jandarma Kumandanlığına sebk iden işar ve tebligata cevaben varit olan 17/1/339 tarih ve 1/70 numaralı tahrirat sureti leffen takdim ile arz-ı malumat ve hürmet yerlerim efendim. 28/1/39

Umum Jandarma Kumandanı

Tahsin⁵¹

Yozgat halkı yukarıda anlatılan isyan hareketine katılmamış, 7 Eylül 1920'de Belediye Binası önünde toplanarak BMM'ye Yozgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Akif, aza, eşraf,

⁴⁹ Aile Arşivi

⁵⁰ Aile Arşivi

⁵¹ Aile Arşivi

umum ahali ve müderrisin adına Milli Mücadeleyi destekleyen bir telgraf yollamışlardı. Yozgat halkı aynı dönemde askerler için yiyecek ve gıda yardımı yapmış, milis kuvvetlere ve düzenli orduya asker göndermişti. Ayrıca silah depolarının ve gizli mühimmatın saklandığı en emin yer olması açısından önemli hizmetlerde bulunmuştur⁵². Milli Mücadele esnasında Ali Rıza Paşa Hükümetinin istifası üzerine Meclis-i Mebusan'a, Saraya ve Matbuata 5 Mart 1920'de Yozgat'tan, 6 Mart 1920'de Akdağmadeni'nden teessür telgrafları çekilmişti⁵³.

2. BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ FAALİYETLERİ

Bahri Bey, Heyet-i Temsiliye'nin talimatı ile Ankara'ya geldi ve 4 Temmuz 1920'de Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda Yozgat Milletvekili olarak takdim edildi⁵⁴.

Büyük Millet Meclisinin I. Döneminde Meclisteki önemli konulardan biri Bolşeviklikti. Mustafa Kemal Paşa konu ile ilgili olarak Mecliste, amaçlarının hudud-ı milliyye dâhilinde milletin istiklâl olduğunu ifade ediyor, milli sınırlar içerisindeki komünist ve bolşevik akım ve hareketleri reddediyordu. Konuyu şöyle anlatıyordu; milli esaslara derin rabitalarla bağlı olan Meclisin amacı müstakil bir devlet olarak Rusya Bolşevik Cumhuriyeti denilen devletle münasebet-i siyasiyedir. Hiçbir vakit komünistlik ve bolşeviklik esasâtını telaffuz edilmemiştir. Bu resmi ilişkiler dışındaki ilişkiler bu milletin "soysuz ve serserem birtakım evlatlarının" oralarda da serseriliklerine devam etmesidir. İşte bu serseriler bir iş yapma hülyasına kapılarak zahiren memlekete ve millete nâfi olmak için Türkiye Komünist Fırkası diye bir fırka teşkil etmişlerdir. Bu fırkayı teşkil edenlerin başında Mustafa Suphi ve emsali bulunmaktadır. Bunlar Moskova'daki prensip sahiplerine yaranmak için birtakım teşebbüsât-ı serseriyane de bulunmuşlardır. Bunların yaptıkları teşebbüs Rus Bolşevizmini çeşitli kanallardan memleket dâhiline sokmak olmuştur.... Bir zaman gelmiştir ki Ankara'da, Eskişehir'de şurada burada memleketin hemen komünist teşkilatı kurmaya ve aynı zamanda hariçten birtakım insanlar serseri surette memlekette dolaşmaya ve propaganda yapmaya başlamışlardır⁵⁵. Halk İştirakiyyun Fırkası ise doğrudan doğruya komünizm mahiyetini gösterir fırka ve doğrudan doğruya Rus Sefarethanesi ile dahi tamamen hâli temasta bulunuyorlar. Komünizm, bize gayr-i kabili tatbik olduğu için ve esasât-ı diniyye ve şerâit-i hayatiyye ve içtimâiyemize gayr-i kâbil-i telif bulunduğundan olmaz diyoruz, demektedir⁵⁶. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte mebusların da söz aldığı konuyla ilgili birtakım olayların da görüldüğü Meclis toplantısında Yozgat Mebusları Bahri Bey ve Rıza Beyin Meclise teklifleri vardı.

Büyük Millet Meclis-i Riyâset-i Celilesine

Şimdi Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey nezdinde görülen ve Akdağmadeni Belediye Reisi Halit imzasını hâvî olan telgrafnamede İştirakiyyun veyahut Komünist Fırkalarından hangisine intisap edeyim diye müracaat vaki olduğu teessüfle görüldü. Bu nazariye-i sakimenin memleketimize kadar sirayet ettirilmiş olduğundan ve muma ileyh belediye azasından olup reis vekili olduğundan hemen azli ile

⁵² Taş, a.g.e., s.56-58.; Şahingöz, a.g.m., s.187-188.; TBMM Zabıt Ceridesi, 9.9.1336, İ:62., C:1, s.37.

⁵³ Salim Gökçen, "Damat Ferit Hükümetinin Oluşmasına Karşı Yozgat ve Çevresinden Gelen Tepkiler", I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 5-7 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı s.153.

⁵⁴ Çoker, a.g.e., s. 979.

⁵⁵ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 22.1.1337., İ:131., C.3., s.333.

⁵⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 22.1.1337., İ:131., C.3., s.335.

yerine aharının tayini emrinin mahalline süratle tebliği, melhuz olan su-i sirayetin önüne geçmiş olacağı mütalaasına mebni Dâhiliyye Vekâleti Celilesine tevdiini arz ve teklif eyleriz. 27 Kanunusani 1337

Yozgat Mebusu

Yozgat Mebusu

Rıza

Bahri⁵⁷

Milletin giriştiği mukaddes davanın muvafakkiyeti için yek vücut olunması bu gibi tefrikanın men ve izalesi için beyanname yayımlanması da Yozgat Mebusu Mehmet Hulusi tarafından teklif edilmişti. Milletlin birliğini bozacak herhangi bir fırkanın men edilmesi de aşağıdaki şekilde teklif ediliyordu:

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine

Madde 1. Gaye-i milliyenin istihşâline değin dâhili vatanda milletin vahdetini ihlal edecek hiçbir fırka teşkil edilmeyecektir.

Madde 2. Fırka teşkiline ictisar edenler Büyük Millet Meclisi azasından oldukları taktirde kendilerinin sıfat-ı resmîyeleri nez ve mahkeme-i istiklâl tevdi olunurlar. Ancak Mecliste intizamı müzakere ve ekseriyeti temin maksadıyla teşekkül eden gruplar müstesnadır.

Madde 3. İş bu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 4. İş bu kanun neşrinden mukaddem teşekkül etmiş Komünist ve İştirakiyyun ve emsali siyasi firkalar mülğadır.

Bâlâdaki layiha-i kanuniyyenin müstacelen müzakere ve iktisabı kanuniyet etmesini arz ve teklif eyleriz. 22 Kanun-ı sani 1337

Yozgat Mebusu

Karesi Mebusu

Süleyman Sırrı

Abdülğafur

Konya Mebusu

Yozgat Mebusu

Hacı Bekir

Bahri

(Layiha Encümenine havale olundu)⁵⁸.

Bahri Bey, Meclisin 1. Dönem İkinci Yasama Yılında vazifeleri açısından beş şubeye tefrik edilen azanın dördüncü şubesindeydi⁵⁹. Bayındırlık, Bütçe ve İktisat Komisyonlarında görev yaptı⁶⁰.

Bahri Beyin Meclisteki I. ve II. Dönemdeki teklif ve faaliyetleri arasında; Yozgat hadisesinden dolayı mevkuf bulunanların Ankara İstiklal Mahkemesine verilmesine dair takrir⁶¹; Karamağara Nahiyesi Müdürü iken şehit edilen Tevfik Efendinin ailesine hıdemât-ı vataniyyeden maaş tahsisine dair kanun teklifi(2/536)⁶² görülebilmektedir.

Milli Mücadele devam ederken 31 Temmuz 1338(4 Zilhicce 1340)'de İcra Vekilleri Heyetince gösterilecek lüzum ve Büyük Millet Meclisince ekseriyet-i mutlaka ile verilecek karar üzerine icap eden mahallerde İstiklâl Mahkemeleri teşkil olundu. Kanuna göre,

⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 22.1.1337., İ:131., C.4., s.344.

⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 22.1.1337., İ:131., C.4., s.345.

⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 2.3.1337., İ:2, C.2., s.17-18.; Yozgat hadisesinde alakadar eşhâsin İstiklâl Mahkemesine tevdi hakkındaki 4/44 numaralı takririne dair Adliye Encümeni mazbatası, TBMM Zabıt Ceridesi, 14.11.1339., İ:53., C.1., s.386.

⁶⁰ Çoker, a.g.e., s.980.

⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 13.4.1337., İ:20., C.1., s.467.

⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, 11.11.1338., İ:136., C.1., s.456. Tevfik Efendinin ailesine maaş bağlanması ile ilgili teklif Layiha Encümeninde görüşülmüş uygun görülerek Muvazene-i Maliye ve Kavanin-i Maliye Encümenine gönderilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, 13.11.1338, İ:137, C.1.s.478.; BMM Zabıt Ceridesi, İ.161., 23.12.1338., C.1., s.7. Bahri Bey, dönem içinde dördü gizli oturumlarda olmak üzere kırk iki konuşma yaptı. On soru önergesi verdi ve üç kanun teklifinde bulundu. Çoker, a.g.e., s.980.

Mahkemeler Meclisin ekseriyet-i mutlakası ve rey-i hafi ile kendi azasından müntehâp bir reis ve iki aza bir müdde-i umumiden teşekkül ettirildi. Ancak Heyet-i Mahkemeye tari olacak noksanın ikmâlini teminen ayrıca bir aza daha intihap olunabilirdi. Bu dönem İstiklâl Mahkemeleri muvazzaf ve gönüllü olarak askerlik hizmetine dâhil olup firar edenler, firara sebebiyet verenler, firarileri koruyanlar için gereken cezaya karar verecekti. Bu görev, Hıyanet-i Vataniye kanunun muhtevi olduğu ceraimi, devletin emniyetini dışarıdan ve içeriden ihlal edenler, askeri ve siyasi casusluk, suikast, siyasi ve asker ailelerine taarruz ve tecavüz suçu ve seferberlikte tedarik-i vesait-i nakliyye komisyonlarının kötü idaresi hakkındaki ceza kanuna tabi suçlara da bakmakla görevliydi⁶³.

22 Temmuz 1921 tarihli ve 140 numaralı Meclis Kararı ile Samsun İstiklal Mahkemesi kurulmuştu. Bu mahkeme Samsun, Ordu, Giresun, Amasya, Tokat ve Sivas bölgesinin işlerine bakıyordu. 5 Ağustos 1921'de çıkarılan 144 numaralı Başkumandanlık Kanunu ile Meclis yetkilerini Mustafa Kemal Paşaya devretti. Böylece kurulmuş olan mahkemelerde Mustafa Kemal Paşaya bağlanmıştı. Mahkeme 31/7/1922 tarih ve 249 sayılı kanun ile 01/08/1922 tarihli 274 numaralı Meclis Kararı ile kapatılmıştı⁶⁴.

Bahri Bey, 9 Eylül 1921'de Samsun İstiklal Mahkemesi azalığına tayin edilmiş⁶⁵ ve bu vazifesinden dolayı da kırmızı ve yeşil şeritli İstiklâl Madalyası almıştı.

İş bu varaka zahrında muharrer bulunan 66 numaralı kanun mucibince verilecektir.

İstiklal Madalyası Vesikası

Numara:1914

Birinci Büyük Millet Meclisince Müteşekkil Samsun İstiklal Mahkemesi azasından bulunduğundan dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22/4/1341 tarihinde vuku bulan İkinci İçtima senesi 109. içtimanın 3.celsesinde, zirde hüviyeti muharrer Bahri Beye, bir kıta yeşil kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

TBMM Riyaseti Mühürü

13/5/1341

Gazi Mustafa Kemal

İstiklal Madalyası Alan Zatın Hüviyeti:

Birinci Büyük Millet Meclisi Azasından Yozgat Mebusu Bahri Bey⁶⁶.

⁶³ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100249.pdf.

⁶⁴ www.tbmm.gov.tr/yayinlar/istiklal_mahkemesi/cilt1.pdf. İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları), Ankara, TBMM Yay., 2015., C1.s.10,24.

⁶⁵ Çoker, a.g.e., s.979.; 8/9/1921 tarihli Başkumandanlık Tezkiresi ile Yozgat istiklal Mahkemesi kurulmuş, bu mahkeme Yozgat, Kayseri, Kırşehir, Niğde'de görev yapmış, 31/7/1922 tarih ve 249 sayılı kanun ile 1/8/1922 tarihli 274 numaralı Meclis kararı ile kapatılmıştı. www.tbmm.gov.tr/yayinlar/istiklal_mahkemesi/cilt1.pdf. İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları), Ankara, TBMM Yay., 2015., C1.s.24.

⁶⁶ **Aile Arşivi, Defter ve Madalyaya Ait Evrak**; Kendisi de Tokat, Sivas ve Amasya bölgesinde vazife yapan İstiklal Mahkemesi'nde aza olarak bulunduğu söylemektedir. **TBMM Arşivi, Bahri Tatlı, HT_431_1_1**. Ayrıca Samsun İstiklal Mahkemesi ile ilgili evrak için bkz. Samsun ve Kastamonu İstiklal Mahkemeleri üyelerinin bilgi alınmak üzere Ankara'ya çağırılması ve davalarının diğer mahkemelere verilmemesi, **BCA.030.18.01.01.4.41.4**; Tatile giren Sivas İstiklal Mahkemesi'nde görüşülecek Pontus Teşkilatı mensupları davalarının Amasya, Samsun ve çevresine gönderilmesi, **BCA.030.18.01.01.3.18.10**.

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAHRİ BEY

Bahri Bey, Büyük Millet Meclisi'nin son aylarında ikinci gruba ayrılmıştır ve müteakip gelişmelerle siyasi hayattan çekilişini şöyle aktarmaktadır:

“Büyük Millet Meclisi'nin son aylarında maruf İkinci Gruba ayrıldım. Buna rağmen İkinci Büyük Millet Meclisi için yapılacak seçimlerde rahmetli Büyük Atatürk tarafından Yozgat seçimlerini yapmaya memur edildim. Fakat Yozgat Belediye Reisi eniştem merhum Akif ile aramıza bazı menafiperestler tarafından sokulan ihtilaf dolayısı ile intihaptan ve siyasi hayattan çekildim”⁶⁷.

Bahri Bey, bu olaydan sonra Ankara'da Taşhan Semtinde bir büro açarak taahhüt işleri ile uğraşmıştı.

**Türk Lirası
Aded
1000**

Makbuzdur

Yalnız üç bin adet Türk lirasıdır.

Ankara Sivas Hattının on sekizinci kısmı yol inşaatı için sermaye olarak Tatlızâde Bahri Beyden bervechi bâlâ yalnız üç yüz bin adet Türk lirası evrak-ı nakdiyye olarktan alınmıştır. Varinlizade
25 Haziran Sene 1343
Mustafa Lütü

Bahri Bey, Taşhan'da bu işlerle meşgul iken bir gün Mustafa Kemal Paşa, Çorum Mebusu İsmet Beyi kendisine göndererek; *“Bahri Ankara'da kalmasın köyüne memleketine gitsin”* diye haber gönderdi. Bu isteğe rıza göstererek Akdağmadeni'ne dönüp yerleşti ve bir daha 1946'da Çok Partili rejim kuruluncaya kadar Akdağmadeni'nden dışarıya çıkmadı⁶⁸.

Kayıtlı evraklarda ise Ankara'dan dönüş sonrası Akdağmadeni'nde çiftçilik ile uğraştığı anlatılmaktadır⁶⁹. Bahri Bey, gerek İnkılâbın muvaffak olması için sarf ettiği mesai ve gayretler sebebiyle zati işlerine bakamamış, gerek asiler tarafından yapılan yağmacılık dolayısı ile büyük zarara uğramış, mali vaziyeti tamamen bozulmuştu. Eskiden memur olamadığı için de Birinci Meclis üyelerine verilen emekli tahsisatından istifade edememişti. Bu sebeple uzun yıllar maişet darlığı içinde yaşamıştı⁷⁰.

Bahri Bey, CHP Yüksek Genel Sekreterliğinin, emirlerine karşılık CHP Yozgat Vilayet ve Akdağmadeni Reisliklerinin tahkikatı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birinci devresinde azalık etmiş olanlardan muavenete muhtaç bulunanlara para yardımı yapılması hakkında CHP Yüksek Genel Başkanlık Divanının tasdiki ile 18.2.1941 tarihli ve 77 sayılı kararname hükümlerince, 1941'de aylık 50 lira olmak üzere üç ayda bir maaş almaya (150 Lira) başlamıştı⁷¹. İlgili kanun çerçevesinde mali yardım almak için talepte bulunan ve talebi kabul edilen 67 vekilden 1'i de Bahri Tatlıoğlu'ydü⁷².

Bu karar şöyle idi; *“Genel Başkanlık tasdikine iktiran eden kararnamede mesleği memuriyet olup da mebusluğa intihap ve hususi kanunlarına tevfiikan tekaütleri icra edilmiş*

⁶⁷ TBMM Arşivi, Bahri Tatlı, HT_431_1_1.; Aile Arşivine Ait Defter

⁶⁸ Aile Arşivine Ait Defter; Konuyla ilgili aile fertleri ile yapılan mülakatta da bilgi verilmektedir.

⁶⁹ BCA.490.01.519.2085.1.33.; BCA.490.01.519.2085.1.19.

⁷⁰ TBMM Arşivi, Bahri Tatlı, HT_431_1_1.

⁷¹ İrşad Sami Yuca, “I.TBMM'nin Yardıma Muhtaç Mebusları Meselesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.9, S.42., Şubat 2016.,s.835.; BCA.490.01.519.2085.1.25.; BCA.490.01.519.2085.1.26.; BCA.490.01.519.2085.1.33

⁷² Yuca., a.g.m., s.836.

olanlara tahsis edilmiş bulunan en yüksek tekaüt maaşının tevfiğattan sonra ele geçen 94 lira 48 kuruş esas ittihaz edilmiş ve bu ölçüye göre tekaüt aidatları veya halen müstahdem buldukları memuriyetlerin maaş ve ücretleri veyahut arazi emlak ve akara sahip olanların aylık gelirleri 95 liraya baliğ olmayanlara yardım yapılması tasvip olunmuştur.”

18 Ocak 1943 tarihli ve 4178 sayılı kanun hükümlerine muvazi olarak CHP Genel Başkanlığı Yüksek Divanı'nca tasdik olunan 116 sayılı kararname uyarınca bu mebuslara ödenen mali yardıma %25 zam yapılmıştı⁷³.

Bu düzenlemeler 1948 yılında yeniden değerlendirilmişti. Bunun amacı Milli Mücadele'de çalışmış olan ve başta Heyet-i Temsiliye üyesi ve BMM (1920-1923)'de görev almış olan mebuslara devamlı bir iyileştirme yapılmasıydı. Bu amaç doğrultusunda 15 Aralık 1948 tarihli ve 5269 sayılı kanun çerçevesinde emeklilik hakkı sınırlı bir düzeyde tanınmıştı⁷⁴.

1948'de yasalaşan B.M.M. mebuslarının emeklilik kanununun sınırları çeşitli şartlarla kısıtlanmıştı. Bu çerçevede CHP Mebuslara durumları ile ilgili aşağıdaki sorular sorarak yapılan işlemi denetlemek istemişti⁷⁵.

1-Birinci Kamutaya seçildiği tarih?

2-Bugün nerede oturuyor? Nasıl geçiniyor?

3-Tekaüt maaşı var mıdır?

4-Başka bir yerden geliri veya geçim vasıtası var mıdır? Memuriyeti varsa maaşının miktarı nedir?

5-Evi, toprağı var mıdır?

6-Saylavlıktan ayrıldığı günden beri partimize karşı durumu nasıldır?

7-Partimize kayıtlı mıdır?

8-Muhalif teşekküllere girişmiş midir?

9-Bugünkü sıkıntısının derecesi nedir?

Bu sorular çerçevesinde ekonomik durumu iyi görülen bazı mebusların ve muhalif teşekküllere yakın olduğu düşünülen mebusların maaşları kesilmişti. Bu durumla ilgili Bahri Beyin de içinde olduğu 8 mebusun maaşı kesilmişti⁷⁶.

Esasen CHP İdare Kurulunun 30/1/1946 tarih 7/85226 sayılı yazısı gereğı, CHP Akdağmadenliği'nce yapılan tahkikat üzerine yazılan yazıda Bahri Beyin gelir durumunun artık kötü olmadığı, lüks yaşadığı yardımın kesilmesi düşünülmektedir. İlçe Başkanı Necati Erdoğan artık, durumunun iyi olduğunu gerekli işlem yapılmazsa vicdani rahatsızlık duyulabileceğini hatırlatmaktadır⁷⁷.

Bahri Tatloğlu, Akdağmadeni'nin en zengin şahsı olup, yaşayışı da bunu göstermektedir, diye başlayan evrakta; Karayakup Köyü'nde çok miktarda tarlası olduğu, Arpalık Köyü'nde kendi ismi ile anılan bir çiftliğe sahip olduğu, Hasbek Köyü'nde oturan Emin Ayanın bila veled ölümü ile çok miktarda tarla ve dört değirmenin intikal ettiğini, ailece şehirde oturduğu için bu tarlaların Ermeniler ve köylüler tarafından zer edildiği, yıllık istihsalinin yüksek olması sebebiyle aylık 500 liradan aşağı geliri olamayacağı, Kardeşi Emin Ayandan çok miktarda nakit ve alacak kazandığını, Karayakup da oturmadığı, çok sayıda hayvanları olduğu ve yardıma muhtaç olmadığı tespit edilmiştir, denilerek muavenetin kesilmesi isteniyordu⁷⁸.

Bahri Bey ise, kendisine verilen tahsisatın kesilmesi ile ilgili olarak 31 Ocak 1946'da CHP Genel Sekreterliğine verdiği dilekçede, Partinin kaza riyasetinde bulunan eski mürtecilerden Yozgat İsyânında Çolak İbrahim tarafından idam edilen Ali Keleş'in yeğeni ve damadı Necati Erdoğan'ın geldiğini ifade etmektedir. Erdoğan, dayısı ve büyük kayınbabası

⁷³ Yuca, a.g.m., s.835.

⁷⁴ Yuca, a.g.m., s.835.

⁷⁵ BCA.490.01.519.2085.1.3.4.

⁷⁶ Yuca, a.g.m., s.837.; TBMM Arşivi, Bahri Tatlı, HT_431_1_1

⁷⁷ BCA.490.01.519.2085.1.1.; BCA.490.01.519.2085.1.7.; BCA.490.01.519.2085.1.8.;

BCA.490.01.519.2085.1.9.

⁷⁸ BCA.490.01.519.2085.1.3.

olan Ali'nin idamını kendisine attığı için öteden beri husumet beslemekteydi. Garip bir salahiyetle Bahri Beyin maaşının kesilmesine ve hatta üç aylık tahsisatının verilmemesine ve kendisini kötü göstermek için çalışmış olabilirdi.

Bahri Bey, kendisinin durumunun Partinin kıymet bilir büyük şefleri tarafından takdir edilmesini istemekte, Kaza Reisi olmakla mazisinden kurtulamayacak olan kimselere söz bırakılmamasını hatırlatmaktaydı⁷⁹.

Bahri Bey, TBMM'ye yazdığı 9 Ekim 1947 tarihli dilekçede, son senelerde kendisine 45 lira aylık tahsisat sağlandığını, bu mütevazı meblağı kadirşinaslık olarak anlayıp, mutlu olduğunu fakat İnkılâba silahla karşı koyup sonradan Partiye katılanların tezviratına uyularak bu tahsisatın kesildiğini Türk milletinin saadet ve ikbaline duacı olduğunu ifade ederek aktarmaktaydı⁸⁰.

Daha önce CHP Yozgat Vilayeti İdare Heyeti Reisliği'nden CHP Genel Sekreterliğine Y. Duygu adına yazılan ve 4 Temmuz 1935 tarihli yazının esasında ise muhtaç ama muhalif yardım kesilmelidir, denilmekteydi. Bahri Bey hakkındaki 25/6/1935 tarih ve 2/532 sayılı yazının cevabı;

1-Bahri Beyin Sivas Kongresi ve I. Meclise seçilmiş olduğu fakat tarih veremeyecekleri,

2-Bugün Akdağmadeni kasabasının içinde oturduğu, geçim darlığı olduğu,

3-Tekaüt maaşı olmadığı,

4-Akdağmadeni Hasbek, Karayakup, Arpalık köylerinde ve başka yerlerde su basar ve kıraç tarlalarının çok olduğu, önceleri aşarcılık ve başka yollardan bol kazanıp bol harcamaya alışmış olduğundan baha etmeyen ekincilikten elde ettiği ürünün geçim darlığından kurtaramadığı,

5- Evi ve toprağı olduğu, ifade edilmiştir.

6-Saylavlıktan ayrılığı günden beri durumunda parti bakımından iyi görülemeyecek şu halleri olmuştur:

A-İkinci devrede kendi katılmayarak saylav adayları Atatürk tarafından gösterilmiş olmasına göre saylav olma girişiminde bulunmaması, özgecilikle evinde oturması gerekirken saylav olmaya girişmesi. Maden'den ve biraz da başka ilçelerden oy almış ve gene de azınlık da kalmıştır.

B-Akdağmadeni'ndeki ilçe yönetim kurulundakilere karşı her vakit soğuk bulunmuştur. Partiye kayıtlı değildir. Merkeze başvurmuş ise de kabul edilmemiştir.

Serbest Parti zamanında ona girmek istese de açığa vurmamıştır. Parasızdır, ekincilikle umulan kazanç elde edilemediğinden bugünkü sıkıntı derecesi oldukça fazladır⁸¹.

Yazının ikinci kısmında Yozgat CHP Başkanı Duygu, Bahri Bey ile ilgili kendi düşüncelerini ifade etmiştir. Duygu, Milli Mücadeleye katılanlara karşı saygı ve sevgi beslemek hem milli hem de vicdani vazife olmakla birlikte Sivas Kongresine, Büyük Millet Meclisine ve İstiklâl Mahkemesine aza olma şerefine kavuşmuş İkinci Gruba ayrılmış ve Atatürk'ü takip etmekten yoksun olmuştur, şeklinde Bahri Beyi eleştirmektedir.

Saylavlıktan çıkıncaya kadar kendisi ve arkadaşları Akdağmadeni'nde mütegalibe yaşamışlardı. Hükümet işyarlarını elde ederek yer yedirirlerdi. Akdağmadeni'nde canlandırmaktansa başka yerlerdeki şirket ve kurumlarda genlendirmek daha iyi olur kanaatindeyim, demektedir⁸².

Görüldüğü üzere Duygu, Bahri Beyin bölgede yeniden güçlenmesini istemeyerek, Akdağmadeni'nde çiftçilikten başka bir işle meşgul olmayan Bahri Beyi İkinci Gruba ayrılmasından da hareketle “muhalif” ve “mütegalibe” olarak nitelendirmektedir.

⁷⁹ BCA.490.01.519.2085.1.141.

⁸⁰ TBMM Arşivi, Bahri Tath, HT_431_1_1

⁸¹ 490.01.519.2085.1.31.

⁸² BCA.490.01.519.2085.1.32.

Bununla birlikte muavenetten 1941'den 1947'ye kadar yararlandığı görölmektedir. Bahri Beyin mali durumu ile CHP İlmühaberine yazdıkları da dikkate alınırca Akdağmadeni'nde Ahıshavi Mahallesi'nde meskûn bir kimse olarak 900 dönüm tarlası bulunmaktadır. Senede 5-15 ton son safi istihsali vardı. Muayyen bir geliri yoktu. Gelir vaziyeti ahvali havaya ve hububat piyasasına bağlıdır. 1941'de 35-70 lira aylık geliri olduğunu, gelirsiz kaldığı zamanlarda bulunduğunu bildirmektedir. Bahri Bey, iki evi olduğunu arazilerinin ise de yarıcıda olduğunu ifade etmektedir⁸³. 1942 tarihli evrakta ise emlak ve akarı olmadığı, mevcut tarlaların yarıcıda olduğunu, tekaüdünün bulunmadığı ve o yıl mevcut olanın don çektiğini yazmaktadır⁸⁴.

Göröldüğü üzere Bahri Bey, muavenet aylığından mahrum bırakılmıştır. Ömrünü Yozgat'ta Akdağmadeni'nde çiftçilikle geçirmiştir.

Bununla birlikte Tathloğlu ailesinden Haşım Tathloğlu (1307/1891), çok partili siyasi hayata geçişle birlikte Yozgat Demokrat Parti İl Teşkilatını kurmuştur. Gerek Demokrat Parti ve CHP arasındaki gerek DP'nin kendi iç sıkıntılarında birleştirici bir rol üstlenmiştir. Bahri Bey ve Haşım Bey Celal Bayar'dan iltifat görmüştür. Bahri Bey, bu dönemde Ankara'ya gelip gitmiştir.

Haşım Bey, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP'den milletvekili seçilmiştir. 1954 seçimlerinde de yerini korumuştur. 1950 seçimlerini müteakiben parti müfettişi olarak Trabzon'daki iç geçimsizlikleri tetkik ve çözümlmek için giderken İstanbul'da rahatsızlanmış, uzun süre Meclis çalışmalarına katılamamıştır. Sağlık sebebiyle 1957 seçimlerinde aday olmamıştır. 1970'de vefat etmiştir⁸⁵.

4.TATLIOĞLU AİLESİ İLE MÜLAKATLAR EMİN TATLIOĞLU KİMDİR?

Emin Tathloğlu İle Mülakat (Yusuf Bahri Tathloğlu'nun Torunu)⁸⁶

1953 Yozgat Akdağmadeni doğumluyum. İlkokulu Akdağmadeni Namık Kemal İlkokulu'nda okudum. Ortaokulu ve Liseyi Ankara Koleji'nde bitirdim. Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi İnşaat Bölümü Mezunuyum. Bir oğlum var. İstanbul'da yaşıyorum.

Dedemi 4 yaşına kadar tanıyorum. İlkokulu okurken yaşadığım ev, eski ahşap tarihi bir konaktı. Kurşun delikleri vardı. Nedir diye sorduğumda Yozgat İsyasının bir bölümünün evimizde geçtiği 60 kişilik bir grubun evimizi bastığı anlatılırdı.

Ailem Ahıska'dan gelerek önce Arapgir'e sonra Akdağmadenine yerleşmiş, madencilik yapmışlar. Ormanın içinden geçen dere çok temiz olduğundan, orada çiftçilik hayvancılık yapmışlar. Oraya en yakın Güneyli köyü eski bir Rum yerleşim alanıdır. Hasbek Nahiyesi'nden başlayıp gelen derenin iki yanı olan, Karayakup ve Terzili de mülklerimiz vardı. Terzili daha çok amcam Haşım Beye aittir.

Hasbek'teki tek dükkân Hacı Emin Ayanındı. Yozgatlıyı yedirip içirip doyurmak için İstanbul'a giderdi. Hasbek'te Hacı Emin ayanın camiisi var. Dedemin Akdağmadeni'ndeki çeşmeler dışında bir şeyi yok. Bizden parayı çalanlar 70'li yıllarda aynı birikimle Hasbeki satın aldılar.

⁸³ BCA.490.01.519.2085.1.27.

⁸⁴ BCA.490.01.519.2085.1.19.

⁸⁵ *Aile Arşivine Ait Defter*; Halil İbrahim Yılmaz, *1946-1960 Arası Yozgat Milletvekilleri ve Faaliyetleri*, Nevşehir, Temmuz, 2017, s.81-83., 159.; İsmigül Çetin, "Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde Yozgat", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı 5-7 Mayıs 2016*, 354.

⁸⁶ Görüşme saati 01.08.2017, saat 14:46

Dedeniz Bahri Beyle ilgili hatırlayabildikleriniz ve size aktarılanlar nelerdir?

Dedemi 4 yaşına kadar biliyorum. Eski evler, ortada bir sofa, oraya açılan odalar var. Sofaya dedemin yanına çıkmadan temiz pak düzenli giydirilirdi. Dedemin sürekli 25-30 kişi misafiri vardı. Her gelen ağırlandı, derdi dinlenilip gönderilirdi.

Dedem Meclis-i Mebusan Azası. Milli Mücadele’de Atatürk’ün yanında yer aldı. Çiftçi, ayanlık sisteminden gelen bir gücü var. Seçimini maddi ve manevi anlamda Atatürk’ten yana kullanıyor. Evi ve ailesi de hayati tehlikeler gördü. Evimizi basan bir grup var. Tabii bunları padişah yollamıyor, bunlar eşkiya, şaki.

Akdağmadeni’nden Yıldızeli’ne Posta İhalesini götüremeyince işi şakiliğe vuruyor, askerden kaçmış, işi şakiliğe vuruyor. Bulunduğu yerlere uyum sağlayamayan bu adamlar, esasen menfaat temin etmek isterken padişah taraftarıyız diyerek propaganda yapıyor. Tütünden faydalanmak istiyorlar. Dedem de o zaman Duyun-u Umumiye İdaresine bağlı Tütün İnhisarında, dedem görevli bir memurdur. Dedem eğitiminden dolayı bunları yapmıyor. Güven duyulan bir insandı. Dedem ihtiyacı olan herkese yardım ederdi. Bizi severlerdi.

Atatürk’le Bahri Bey arasındaki tanışıklık nasıl başlar? Neden Atatürk’ün yanında yer aldı? Çapanoğlu isyanında nerede duruyordu?

Dedem hacca kervan götürmüş, Kâbe yolunda köprü yapmış. Dedemin İstanbul’da faaliyeti var. Atatürk, İstanbul’a geldiği zaman Şişli’de kalıyor. Ancak Şişli’deki ev sık sık baskın görüyor. Atatürk’ün İstanbul’daki faaliyetleri esnasında O’nunla beraber olduğu anlatılırdı. Anadolu’ya gelince sen git orada teşkilatlanmayı gerçekleştir demiş, sonrasında ise bölge milletvekillerini sen seç diyecektir. Dedeme güven duyuyordu. Dedeme Prens diye hitap edermiş. Ayan aileden geldiği için O tarihte yaylı arabadan başka rahat yolculuk yapacak araç yokken Bahri Beyin Benz Marka aracı vardı. Çapanoğlu bizim aileden daha büyük ve eski bir ayan ailesiydi. Dedemin Çapanoğlu ailesinde bir kız kardeşi var. Dedemin bir başka kız kardeşi de Akif Paşa ile evli. İlk Mecliste kendisine en yakın Rıza Beydi. O da Akdağmadeni Mebusu. Nebioğlu sülalesi Yozgat’ın büyük ailesi. Daha önce de bir kız verilmiş, kız mutlu olmamış, intihar etmiş. Sonra da halam verilmiş. (Şahende Hanım) Gücü olan bir aile olduğu için... Kız kardeşine dedem, “Seni orada koruyamayabilirim. Şahende buraya gel diyor”, Kaçırılıp enterne ediliyor, evi yakılıyor. Şu an Akdağmadeni’nde Kaymakam Evine yakın bir ev.

Dedeniz isyanın büyümesini istememiş, durdurmak istemişti.

Bilmediğiniz bir silahlı bir grup, dedemin Akdağmadeni’nden Yozgat’a at ile gitmesi o zaman 6 saat. Çapanoğullarına müdahalesi mümkün değil, dedemin 200 yıllık geçmişi varken onların daha uzundur. Bizim eve 60 kişi saldırıldı. Destek atışı da oldu. Dedemin bunlara, Çapanoğlu ailesine bir şey söylemesi kolay değil. Ankara’daki Meclis’e olayın gerçeğini anlatmak istemiştir. Ayrıca Çapanoğullarının paralarının büyük kısmını Çerkez Ethem götürmüştü.

Yozgat İsyanını bastırmak için Kılıç Ali Yozgat’a gönderilmiş, dedenizle diyalogu nasıldı?

Kılıç Ali dedemle ticari rekabet içerisindeydi. Ankara’da Taşhan’da...

Dedeniz orduya zahire sağlamış, hem Milli Mücadeleye destek olmuş hem ticaret mi yapmış?

Evet tabii. Bununla ilgili belgeler de var. Sizde ilgilendiniz gördünüz.

Mustafa Kemal’le dedeniz arasında ne oldu ki II. Meclis’te dedeniz neden yer almadı?

II. TBMM seçimleri için Yozgat mebuslarını tayin görevi dedem Akdağmadenli Bahri Beye verdi. Böyle anılmış, bilenler arasında da... Bunlar arasında Feyyaz Ali Beyin kesinlikle olmaması konusunda Mustafa Kemal Paşa tarafından uyarıldı. Kimleri düşünüyorsun diye sorulduğunda birisi bendeniz, birisi Başyaveriniz Salih Bey, diğerlerini Yozgat’a gittiğimde soruşturup danışarak tespit edeceğim. İtimat buyurunuz, tasvip etmeyeceğiniz bir kimseyi seçmem dedi. Vedalaşarak Ankara’nın Yeğen Bey Mahallesi Bahriye Caddesi’ndeki ikametgâhına gitmişti. Şoförleri Mustafa ve Osman Efendileri çağırarak arabayı hazırlamalarını istedi. Sabah yola çıkacakken Feyyaz Ali Beyin izin almaksızın arabaya gelip oturmuş olduğunu gördü. Bundan rahatsız oldu anacak bir şey de diyemedi. Birlikte Yozgat’a yolculuk yapmak zorunda kaldılar. Dedeme zarar vermek isteyenler bu durumu haber alarak Atatürk’e telgrafla birlikte Yozgat’a gittiklerini anlattılar. Bahri Bey, Ankara’ya çağrıldı. Durumu anlattı. Atatürk, itimat ediyorum, vazifene dön demiş. Dedem Yozgat’a döndüğünde eniştesi Belediye Başkanı Akif Beye misafir oldu. Yapılan toplantıda Akif Bey, II. Meşrutiyet Mebuslarından Hayrullah Efendinin oğlu ve eski Kızılkoca Nahiyesi Müdürü Avni Beyi teklif etti. Bahri Bey, Samsun İstiklâl Mahkemesi azalığı döneminde Avni Bey ile ilgili şahit olduğu ve emniyete de intikal etmiş olan muzır bir hadiseyi anlattı. Avni Bey, yaptığı bu muzır hadise yüzünden olaya Emniyet tarafından müdahale edilince kendisini kurtarmak için bu olayın İstiklâl Mahkemesinden istenildiğini söylemişti. Olay, Emin Beye duyurulunca Mahkemenin adını kötüye kullandığı için cezalandırılmasını istemişti. Bahri Bey ile İsmet Bey Emin Beye ricacı olmuşlardı. Yozgat, bizi suçlar diyerek Emin Beyi güç ikna etmişlerdi. Akif Beye böyle bir adamı seçtiği takdirde çok müşkül durumda kalacağını anlatmak istemiş, duruma inandıramamış, Akif Bey ile kavga ederek konaktan ayrılmıştı. Bunun üzerine Akif Bey, vaktiyle Feyyaz Ali Beyin Mustafa Kemal Paşayı eleştirdiği ve kendisine yolladığı mektubu ile bu durumu bağlayarak Bahri Beyi Ankara’ya şikâyet etmişti. Bahri Bey, Ankara’ya çağırılmıştı. Mustafa Kemal Paşa, “Git eniştenle barış” demişti. Bahri Bey, “Boş bulunarak emir de etseniz barışmayacağım” deyince “Görevin sona ermiştir. Git başının çaresine bak” cevabını almıştı. Atatürk, bu esnada sandalyesini çevirmiş, sırtını dedeme dönmüştü. Salih Bey, Hami Bey, Avni Bey ve Süleyman Sırrı Bey bu İkinci Dönem Meclisi’nde yer almıştı. Böylece Avni Bey, Bahri Beyi tasfiye ettirmişti. Bahri Bey, bundan sonra Ankara’da Taşhan’da bir büro açarak taahhüt işleri ile uğraşmaya başlamıştı. Dedem parasıyla bir yol ihalesine giriyor. Atatürk, “Hayır” diyor. “Bahri olmaz!” Bahri Bey, bunun üzerine Akdağmadeni’ne dönüyor. Çiftçilik yapıyor. 1946’ya kadar hiç çıkmıyor. Atatürk’e daim bağlıydı ve saygı ile bahsedirdi. Evimizde de böyle bahsedilirdi.

Dedenizle Bayar’ın ilişkisi nasıldı? Bilgi verebilir misiniz?

Dedemle Bayar’ın eski bir dostluğu olabilir. Amcam Haşim Bey DP’de mebus oldu. Sağlık sorunları sebebiyle devam edemedi.

GÜNER AĞABEYOĞLU KİMDİR?

Güner Ağabeyoğlu ile Görüşme (1935, Avukat Bahri Beyin Yeğeni ve Haşim Beyin Kızı)

Yozgat’ta 1935’te doğdum. Babam Tathoğlu ailesinden Haşim Tathoğlu. İlkokulu, ortaokulu ve liseyi Yozgat’ta okudum. Üniversiteyi Ankara’da Hukuk Fakültesi’nde okudum. Önce Sosyal Sigortalarda, sonra TRT’de Avukat ve Hukuk Müşavir Yardımcısı olarak çalıştım. Evliyim. Eşim Bülent Ağabeyoğlu Avukat. İki oğlum var.

Tathoğulları kimdir?

Kafkasya'nın Ahıska bölgesinden gelmiş zengin bir ailedir. Akdağmadeni'ne geldiklerinde üç köşk almışlar, üç çiftlik. Burada çiftçilik ve ticaretle uğraşmışlar ve tabii Milli Mücadele öncesi ve sonrasında ülkenin hizmetinde olmuşlardır. Mesela Babam Haşim Bey, zeki ve edebi kişiliği olan bir insandı. İstanbul'da Edebiyat Fakültesi'nde okurken askere alınmış, Altınkaya diye bir tiyatro eseri vardır. Kız kardeşimin adı Altınkaya'dır.

Amcamız Bahri Beyle ilgili bilgi verebilir misiniz?

Amcam Bahri Tathoğlu müthiş bir insandı. Babam Haşim Bey de öyleydi. Birbirlerini çok severlerdi. Bir de Faik Amcam var. Babam ve Bahri Amcam aktifti. Faik amcam pek onlar gibi değildi. Siyasete karışmazdı. Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almıştı. Bahri Yozgat'taki adayları belirle gel, Meclis'i açalım diyor. Sivas Kongresi maddi zorluklardan yapılamıyor. Mustafa Kemal Paşa maddi sıkıntıdan söz ediyor. Bahri amcam, Kongrenin masraflarında kullanılması için sarı altın lira ve yiyecek götürüyor. Kafkasya'dan büyük parayla gelmişler. 23 Nisan 1920'de Meclis açılıyor yanında. 1923 Meclisi çalışmalarında Eniştesi Belediye Reisi Akif Beyle arasında bir kırgınlık çıkıyor. Avni Doğan'ın aday gösterilmesi ile ilgili olarak. Atatürk, Bahri Beye, konuyu uzatmamasını söylüyor. Bahri Bey, bu kırgınlıktan vaz geçemiyor. Yok Paşam olmaz, diyor. Bunun üzerine Atatürk, oturduğu koltuğu çeviriyor. Aralarındaki kırgınlık bu. Başka bir şey yok...

Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'da Sümerbank'ın karşısında babam Haşim Beyle dükkân açmışlardı. O yıllarda demiryolları işi yapıyorlardı. Sonra tek bir toprak almadan Akdağmadeni'ne dönmüşler.

Papa Eftim, amcam Bahri Beyin dostuydu. Akdağmadeni'nde Eftim'in bahçesi vardı. Çapanoğlu İsyanı'nda Çerkez Ethem Yozgat'a gelince Bahri Beyi bulacağız nerede diyor? Varlığını talan etmek istiyor. Zaten şakilerin saldırısı sebebiyle amcamın evinde delikler, mermi izleri vardı. Ev soyulmuş, zarar görmüştü.

Atatürk'e suikast girişiminde birileri amcamın adını veriyor. Bahri yapmıştır, diyor. Atatürk kızıyor, "Bahri muhalif olur ama hain olmaz" diyor, hepsini susturuyor.

Babamız Haşim Tathoğlu ile ilgili bilgi verir misiniz?

Babam uzun yıllar Akdağmadeni'nde CHP'nin temsilcisi oldu. CHP için çalıştı. Demokrat Parti kurulurken teklif aldı. Olabilir dedi. Yozgat'ta DP İl Teşkilatını kurdu. Çiftliğini sattı ve bu maksatla harcadı. O DP'li oldu ama biz çocukları CHP'liydik. Vekil oldu. Ankara'ya geldik. Osman Bölükbaşı babamın arkadaşıydı. Gelince sürekli ziyafetler verilirdi. Bayar ve Samet Ağaoğlu Yozgat'a gelince biz de kalırdı. Babam 9 ve 10. Dönem DP Yozgat Vekili olmuştur. 1950 seçimlerinden sonra Parti Müfettişi olarak Trabzon teşkilatını denetime giderken geçirdiği rahatsızlık sebebiyle uzun süre Meclis çalışmalarında aktif olamadı. Bu duruma üzüldü. Menderes, babama çok değer verirdi. "İstersen hiç çalışma, adın yeter!" diyordu. Babam böyle bir şeyi kabul etmezdi. Menderes bir süre daha şirketlerin yönetim kurullarında yer verdi. Sonra bitti.

Babam Ankara'ya gelince amcam da zaman zaman geldi. Babam Ankara'da vefat etti.

Sonuç

Milli Mücadele Meclisi içinde iki grubu ve her türlü düşüncüyü barındıran çok sesliliğin olduğu bir Meclis'ti. Atatürk, Nutuk'ta Müdafaa-i Hukuk Grubu dışında oluşan İkinci Grubun yetkiler yönünden kendisini sınırlandırmak istediğini ve karar almanın güçleştiğini anlatmaktadır. Bahri Bey, Milli Mücadele'nin başından sonuna maddi ve manevi varlığı ile önemli görevler üstlenmiş bir simadır. O'nu 1923 Meclisi'nden ayıran ise İkinci Grup içinde yer alışı olmamıştır. Bahri Bey, "menfaatperest" bir tutum içinde değildir. Ne yerini korumak için düşündüğünden farklısını yapmış, ne de aralarına bir "kırgınlık" girmesine rağmen Atatürk'ün talimatının dışına çıkmış görünmektedir. Aile fertlerinin anlattığı hikâyeler de Atatürk'ün O'na duyduğu güveni ortaya koymaktadır. 1930'larda artık

muhalefetin “olmadığı/sustuğu” gerçeği ya da muhalefet etmenin zorluğu gerçeği bir yana CHP belgelerinde verilen bilgiler o devrin, CHP yönetiminin değerlendirmeleridir ki kullanılan ifadeler biraz da taşranın muhtemel rekabetini ortaya koymaktadır. Bahri Beyin “mustarip” olduğu da taşra teşkilatının niyet okuma ve taşradaki rekabet zihniyetidir. Aksi halde Serbest Cumhuriyet Fırkası’nda yer almak istemesi ile ilgili herhangi bir evrak ya da belgeye ya da aile aktarımına da ulaşlamamıştır.

Sınırlı sayıda belgeye ulaşılabilir konularda sözlü tarihin büyük desteği ortaya çıkmaktadır. Belgenin olmadığı bir meselede aile fertlerinin anlattıkları konuya ışık tutabilmektedir. Belgeyle birlikte ailenin anlattıkları uyumlu ise çalışma kimi yerde daha da kuvvetlenebilmektedir. Bazen ailenin eksik ya da hatalı bildiği konuyu ise belgeler tamamlamaktadır. Bazen de ailenin anlatmasını beklenen konular, bir “milli sır” olabilmektedir. Çünkü devlet ve millet için yapılanlar “konuşulmaz”, “anlatılmaz” şeklinde bir ifadelendirmeye dönüşebilmektedir.

Ailenin Demokrat Parti döneminde siyasetteki varlığı ise her ne olursa olsun bölgede geçmişteki nüfuzu ve değeri olan bir ailenin I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de görev yapmış, edebiyatla felsefeyle ilgilenen münevver kişilikteki bir başka figürünün, Haşım Tatlıoğlu’nun değerlendirilme arzusu ve bu talebe olumlu cevap verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bayar gibi Milli Mücadele’nin sembol ve Atatürk’e yakın bir isminin Demokrat Partinin kuruluşu için Tatlıoğlu ailesinden birini değerlendirmek istemesi tabii olarak düşünülebilir.

Bu tür biyografik çalışmalarda, bazen taşınılan görevler nispetinde belgeye ulaşmak mümkün olamamaktadır. Çalışmanın kaderini işte tam da bu durumda var olan evraklardaki mevcut bilgiler ve sözlü tarih belirlemektedir. Ancak ülkemizde sözlü tarih çalışması halen kabullenilmiş ve metot olarak klasikleşmiş bir anlayışa sahip değildir. Tarihçilik kimi zaman 19.yüzyıldan 20.yüzyıla, Ranke’den Sosyal Tarihe evrilememektedir. Bu çalışma, zikri geçen kaynaklar ışığında esasen uzun bir kaynak biriktirmenin neticesi olarak gerçekleşmiş, Akdağmedeni Yusuf Bahri Beyle ilgili ilk akademik biyografi denemesi hüviyetindedir.

Kaynakça

Arşivler

Cumhur Başkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Cumhuriyet Arşivi
Tbmm Arşivi
Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi (TİTE)
Aile Arşivi

Sürelî Yayınlar

Tbmm Zabıt Ceridesi

Mülakatlar

Emin Tatlıoğlu
Güner Ağabeyoğlu

Akandere, O. (2016). “Milli Mücadele’de Çapanoğulları (Yozgat) İsyânının Bastırılmasında Çerkez Ethem ve Kuvva-yı Seyyare’nin Rolü”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 5-7 Mayıs 2016, 2, ss.201-218.

Atatürk, K. (2002). *Nutuk 1919-1927*, Haz. Zeynep Korkmaz, ATAM: Ankara.

Çetin, İ. (2016). “Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde Yozgat”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 5-7 Mayıs 2016, ss.351-360.

- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923)*, C3, TBMM Vakfı Yay.: Ankara.
- Ergin, A. Ş. (2008). *Çapanoğulları Hadisesi ve Abdülkadir Beyin Haturaları*, 2. Baskı. Anıl Matbaası: Ankara.
- Ezherli İ., *Türkiye Büyük Millet Meclisi 1920-1922 ve Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı (1877-1920)*, TBMM Yay.
- Gökçen S. (2016). “Damat Ferit Hükümetinin Oluşmasına Karşı Yozgat ve Çevresinden Gelen Tepkiler”. *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 5-7 Mayıs 2016, ss.145-155.
- İğdemir, U. (1999). *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK: Ankara.
- İrşad, S. Y. (2016), “I. TBMM’nin Yardıma Muhtaç Mebusları Meselesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, S.42, Şubat 2016. ss.831-845.
- Karaca T. N. (2003). “Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerinde Yozgat Ermenileri (1914-1920)”, *Atatürk Dergisi*, 3, 4., ss.99-134.
- Karayaman, M. (2016). “Yozgat Merkez ve Kazlarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *I. Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 5-7 Mayıs 2016, ss.156-175.
- Koç, N. (2016)., “Mili Mücadele’de Yozgat Çapanoğulları Ayaklanması ve Çerkez Ethem Güçleri Tarafından Bastırılması”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 5-7 Mayıs 2016, ss.219-244.
- Koç, Y. (2013). “Yozgat”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay.,13., 559-564.
- Küçük, C.-Ertüzün, T. “Düyun-ı Umumiye”, *İslam Ansiklopedisi*, 10., TDV Yay., ss.58-62.
- Sakallı, B. (1988). *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Ankara.
- Selvi H. (2009). “Sivas Kongresi”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yay., 2009. 37.
- Şahingöz, M. (2016), “Milli Mücadele’de Yozgat ve Havalisinde Çeşitli Olaylar Karşısında Yapılan Tezahürat, Protesto ve Mitingler”, *I. Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 5-7 Mayıs 2016, ss.183-200.
- Taş, N. F. (1987). *Milli Mücadele’de Yozgat*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.:Ankara.
- Turgut, H. (2015), *Kılıç Ali’nin Anıları*, 17. Baskı, İş Bank Yay.: İstanbul.
- Yılmaz, H. İ. (2017), *1946-1960 Arası Yozgat Milletvekilleri ve Faaliyetleri*, Nevşehir, Temmuz.
- www.tbmm.gov.tr/yayınlar/istiklal_mahkemesi/cilt1.pdf. *İstiklal Mahkemeleri (2015) (Kanun, Gerekeç ve Genel Kurul Tutanakları)*. TBMM Yay.: Ankara.

Extended Abstract

This study aims to introduce Yusuf Bahri Tatlıoğlu, who played an important role in National Struggle in term of both regional and national perspectives, using archive documents, parliament records, family documents, and interview.

Bahri Bey, whose family came from Ahıska region of Caucasian to Arapgir and then to Akdağmağdeni district of Yozgat province, is a child of a landed proprietor family in Ottoman Empire. His family worked on mining, trading, and farming. At the very beginning, especially during time period of Hacı Emin Ayan the family improved its power by marriage with Çapanoğlu and another landed proprietor family. As being a member of a landed proprietor family, he became powerful in Akdağmadeni of Yozgat and was interested in people who needed help and had problems. They became people whose ideas are valued. Even though the family had a considerable number of documents related to lands and soils, these documents were not included since they are out of aim of this study. Their real estate properties and trappings were destroyed by brigands during the National Struggle. They had large lands but some of them were taken in the 1970 land reform. As being a member of a family that had experienced in Balkan and 1st world war, and as being sensitive to Ottoman society he was involved in fleet society and charities.

He attended Committee of union and progress and kept in touch with Mustafa Kemal Paşa. He was one of the people who were in the National Struggle of Yozgat. He was the head of Countrywide Resistance Organization of Akdağmadeni. He was a member of Sivas Congress, and Yozgat deputy of last Ottoman Parliament and the first Turkish National Assembly. He was given red and green strip of Independence Medals since he became a member of Samsun Independence Court, and was in charge of investigating the cases in Tokat, Sivas and Amasya regions. He was also in charge of suppressing Yozgat Rebellion, but he was damaged both financially and emotionally. However, Yozgat also was damaged because of not directing the Yozgat Rebellion in a correct way, lack ability to explain the correct idea of National Struggle, and regress of his family's reputation. Bahri Bey could not persuade Çapanoğlu family because of their strength. However, he was able to protect his widow sister şahende Hanım and her children. Considering the nation's and country's situation, both Fahri Bey and his family members stated that it was not suitable to ask the Government to fix the financial damage that they had even though the Government had a law related to it.

In the last period of the first assembly, even though he was in the second group he was taken compliment from Mustafa Kemal Paşa. He was in charge of determining deputies of Yozgat for TBMM. However, he was not elected as a deputy because of disagreement with his brother-in-law Akif Paşa which was then caused an offence with Mustafa Kemal Paşa. He then engaged in trading for a while in Ankara. Withdrawing his job, he had to come back to Akdağmadeni by request of Mustafa Kemal Paşa.

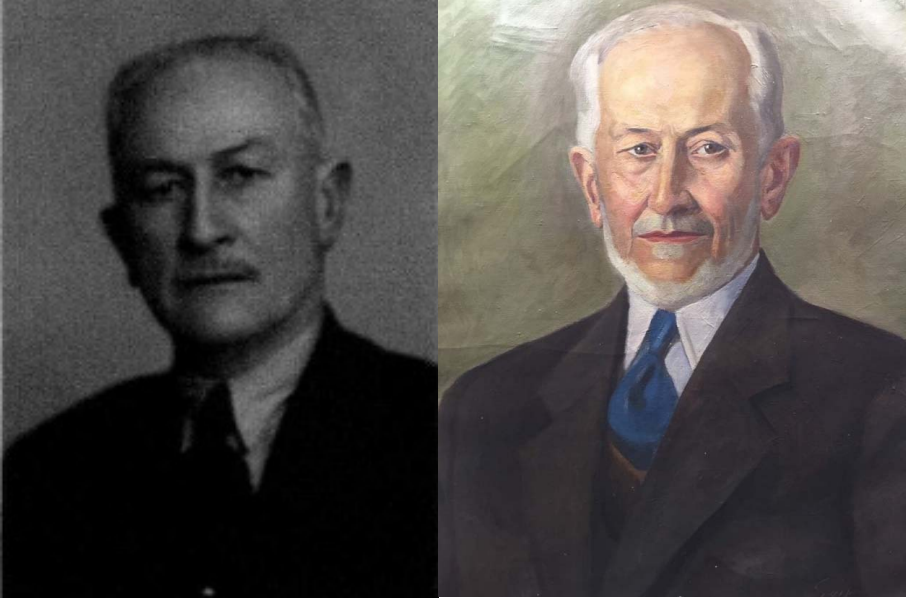
He engaged in farming in Akdağmadeni and never left there until transition to multi-party system occurred in Turkey. Having humble life when compared to previous life, he was one of the deputies who applied for having benefit from law related to Muavenete Helping for Needy Deputy in 1941. He benefited from this help until 1947. However, Bahri Bey and a couple of deputies' help, which was determined by CHP and the condition of that time period, were cut by another investigation of CHP. He was labelled as opponent by organization of CHP in Yozgat. In the evaluations, he was described that he left Atatürk's side and he was not elected as deputy, but he tried to be an independent deputy. However, neither there are any documents that he tried to be an independent deputy, nor any information in his family about this claim.

On the contrary, he was explained that he has not had any desire and effort for being an independent deputy. In CHP documents, he was explained that he stayed away from organization of CHP in Akdamağdeni, and he was not recorded by Yozgat organization. An intention read was made by the head of CHP Yozgat organization by stating that he wanted to be involved in Free Republican Party even though he could say it explicitly. There are not any documents or stories transferred from his family related to this wish and attempt of Bahri Bey. In this correspondence, there are some statements indicating that the power of Bahri Bey in Akdağmadeni and Yozgat is not wanted. However, there was a fact that he had financial difficulties because his previous wealthy life standards and the way he spent his income.

Bahri Bey as having a great deal of trouble in National Struggle, he objected to not having aid by implicating that people whom he had problem tried to show him as a bad person, and he asked to be evaluated by the top management of CHP. Nevertheless, he indicated that he was always be grateful to his government and nation, and he was satisfied spiritually against the humble amount given because he was remembered.

Both Bahri Bey and Tatlıoğlu family (Haşim Tatlıoğlu through himself) served their government, involved in charitable activities, and were invited to be a deputy in the DP period since they served in National Struggle. The Head of DP Yozgat Province was established by Haşim Tatlıoğlu, and he became Yozgat deputy twice in 1950 and 1954. Celal Bayar also made compliment to Bahri Bey and his family.

Opposition of Bahri Bey or his opponent identity as seem as though it is principal, he has never been into opponent manner and attitude against the Republic. His words of “Even though I was in the second group in the first Assembly, I had taken compliment from great Atatürk, and I was in charge of determining deputies of Yozgat for the Second Assembly” are indication of this. However, Bahri Bey’s moving from Yozgat during the time period of DP and his family’s “making peace again” with politics in the DP period may show that he remained at bay with the previous period.

Bahri Tathoğlu

Bahri Tathoğlu'na Ait İstiklâl Mâdalyası

Celal Bayar ve Bahri Tatlıoğlu

Celal Bayar'ın Solundaki nc Kişi D.P Milletvekili Haşim Tatlıoğlu

Celal Bayar'ın Sağında Elinde Gazete Tutan Kişi Haşim Bey'in Oğlu Akif Tatlıoğlu Onun
nnde melmiş Olan Kişi Bahri Tatlıoğlu'nun Oğlu Celal Tatlıoğlu